

Освіта і суспільство

2021'9(42)

Виходить за підтримки
Національної академії
педагогічних наук України

Всеукраїнська газета.
Інформаційне,
науково-популярне,
публіцистичне видання

Засновано у 2018 році

№ 9 (42), вересень 2021

Події

«Драйвер розвитку
креативності»

С. 2

Події

Зберегти життя
Круглий стіл щодо запобігання
суїцидальній поведінці

С. 3

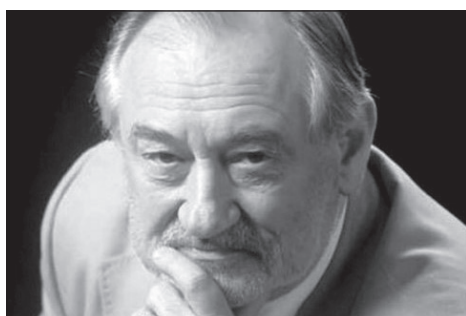
Соціум

Клуб «Ми разом»

С. 5

Сторінка історії

Богдан Ступка: «Не можна
торгувати душею...»

С. 6-7

Всеукраїнський тиждень дошкілля в Україні

20–24 вересня 2021 року вся дошкільна освітянська спільнота відзначила Всеукраїнський тиждень дошкілля. Вперше за часи незалежної України урочистості з нагоди свята працівників дошкільної освіти тривали впродовж тижня, а події відзначала масштабність. З ініціативи Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, Всеукраїнської громадської організації «Асоціація працівників дошкільної освіти» та за підтримки підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій було проведено ряд заходів у форматі онлайн і офлайн.

20 вересня на урочисте відкриття Форуму «Дошкільна освіта України 30» у Конгресно-виставковому центрі «Парковий» (м. Київ) зібралися поважні організатори, працівники дошкільної ланки освіти, учні НАПН України, викладачі закладів вищої освіти й інститутів післядипломної педагогічної освіти. Захід був присвячений Дню дошкілля в Україні, що в 2021 році відбувся за підтримки представництва ЮНІСЕФ в Україні, M'Andryk Food, української дизайнерки Наталі Дегтярьової, компанії «Людина-Будильник освітній консалтинг», тренінгового центру підвищення кваліфікації «Академія талановитих керівників».

У привітанні Міністр освіти і науки України **Сергій Шкарлет** наголосив, що стратегічними цілями державної політики у сфері дошкільної освіти є забезпечення її доступності, розширення мережі закладів, зокрема й приватної форми власності, створення сучасного розвивального інклюзивного освітнього простору. Очільник МОН України презентував оновлений у 2021 році Державний стандарт

дошкільної освіти (Базовий компонент). За досягнення у сфері дошкільної освіти міністр нагородив найкращих працівників – директорів, методистів, вихователів закладів дошкільної освіти України.

Вітальні слова виголосили Голова Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Бабак**; Голова підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Володимир Воронов**. До учасників зібрання звернувся також заступник Голови Представництва ЮНІСЕФ в Україні **Мікаела Бауер**, яка зазначила про важливість відстоювання прав кожної дитини на здобуття якісної і неперервної дошкільної освіти в Україні попри будь-які фактори. Вагомим став виступ Президента Національної академії педагогічних наук України **Василя Кременя**, який наголосив на необхідності розвитку дитини у ранньому і дошкільному дитинстві.

З промовами до учасників і гостей Форуму звернулися Голова державної служби якості

освіти України **Руслан Гурак**, академік НАПН України **Алла Богуш**, Голова Всеукраїнської громадської організації «Асоціація працівників дошкільної освіти» **Ніна Омеляненко**.

Всіх присутніх привітали вокальні і танцювальні колективи дітей-дошкільників, що сприяло створенню теплої, родинної атмосфери свята.

До кінця тижня тривали науково-практичні заходи – конференції, вебінари, презентації позитивного досвіду роботи закладів дошкільної освіти різних регіонів України, що засвідчило наявність інновацій, достойних вивчення, наслідування і поширення у практиці роботи інших закладів дошкільної освіти.

Маємо сподівання, що Всеукраїнський тиждень дошкілля стане в Україні традиційним, що сприятиме підвищенню престижності професії і популяризації роботи працівників дошкільної освіти. Крім цього Всеукраїнський тиждень дошкілля надав ще одну унікальну можливість для колаборації різних структур, інституцій у досягненні спільної мети – розвитку дитини XXI століття.

Наталія ГАВРИШ,
доктор педагогічних наук, професор,
Вікторія РАГОЗІНА,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України

«Драйвер розвитку креативності»

Саме так, як зазначено у заголовку, назвав позашкільну освіту Міністр освіти і науки України **Сергій Шкарлет** 21 вересня під час проведення Всеукраїнського форуму «Позашкільна освіта без бар'єрів. Модель майбутнього». Захід був присвячений 30-річчю створення системи позашкільної освіти та об'єднав управлінців, науковців і працівників закладів позашкільної освіти з різних регіонів України.

«Усі ці 30 років позашкільна освіта виступала драйвером розвитку креативності не тільки дитини, а й вчителя. Позашкільна вистояла і віднайшла шляхи свого розросту, створивши унікальну систему навчання, виховання та розвитку особистості, забезпечивши міцне підґрунтя для прогресивної трансформації цієї системи. Нині позашкільна є інструментом, який дозволяє роз-

крити потенціал дитини, схильність до тих чи інших галузей науки», – зауважив у вступному вітальному слові Сергій Шкарлет.

Очільник МОН України окреслив кроки Міністерства, спрямовані на розвиток позашкільної освіти:

- затвердження Типової освітньої програми закладу позашкільної освіти;

- затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку STEM-освіти, що поетапно впроваджується;

- внесення на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України законопроекту, спрямованого на розвиток системи позашкільної освіти;

- відкриття першого в Україні інтерактивного Музею науки Малої академії науки, що дістав всебічного визнання, та робота зі створення Музею математики.

Сергій Шкарлет нагадав, що

цього літа в Харкові було презентовано інноваційну модель підвищення якості освіти – Національний освітній технопарк, ключовими елементами якого є Синергія, Інтеграція і Менеджмент, що поєднують сім хабів. У межах технопарку своє місце знайшли заклади позашкільної освіти – інноватори, які найшвидше долучились до цієї ініціативи.

У межах форуму відбулося уро-

чисте нагородження працівників закладів позашкільної освіти відомчими відзнаками МОН України.

Від Міжнародної асоціації позашкільної освіти (голова – професор **Олена Биковська**) Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет отримав Грамоту за державно-громадське партнерство у сфері позашкільної освіти.

Також за участі представників закладів позашкільної освіти відбула-

ся презентація низки хабів щодо інтелектуальної платформи вчителів, відкритого партнерства, сервісного дизайну освітніх технологій, освітнього хай-теку. Обговорили й створення універсального дизайну як безбар'єрного простору в моделі майбутнього.

Довідково. В Україні зареєстровано 1 тис. 351 заклад позашкільної освіти, де діють 7,5 тис. гуртків, в яких навчаються 1 млн 138 тис. дітей та працюють 33,4 тис. педагогічних працівників. Позашкільні заклади підготували 150 майстрів спорту міжнародного класу, 725 майстрів спорту України, понад 3 тис. кандидатів у майстри спорту України та понад 10 тис. спортсменів-розрядників. Лише минулого навчального року вихованцями закладів позашкільної освіти у понад 70 міжнародних змаганнях здобуто 328 призових місць, із них тільки майже 40% Гран-прі та перших місць.

Юрій ШЕРЕМЕТА,

«ОІС»,

за матеріалами сайту mon.gov.ua

Подія осені на Тернопільщині – Крайовий форум освітян

26 вересня у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка успішно відбувся щорічний Крайовий форум освітян «Освіта – енергія майбутнього. Нові грані розвитку освіти». Пленарне засідання онлайн успішно модерував ректор ТНПУ, член-кореспондент НАПН України **Богдан Бужак**. Учасників Форуму вітали заступник Міністра з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації **Артур Селецький**, президент Національної академії педагогічних наук України **Василь Кремень**, член Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти **Артем Артюхов**, начальник управління Державної служби якості освіти України у Тернопільській області **Наталія Моравська**, начальник управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації **Ольга Хома**, інші поважні особи.

Учасники форуму брали участь у чотирьох стратегічних панелях:

- «Тактика: якість сучасної освіти: час змін та оцінок»;

- «Традиції: наступність та якість неперервної освіти (співпраця ТНПУ з фаховими коледжами)»;

- «Технології: стратегія і тактика SMART-ЗВО»;

- «Таланти: культура освітніх інновацій: досконалість викладання vs результативність навчання».

Освітня з усієї України працювали у 25 секціях: «Дошкільна освіта: У дошкільній важливий кожен!», «Психологія: Психологічні інновації дистанційної освіти», «Центр педагогічного консалтингу: Кібербулінг», «Центр педагогічного консалтингу: Секрети професійної саморегуляції педагога», «Інклюзивно-ресурсний центр: Інклюзивна компе-

тентність педагога», «Сфера обслуговування технологій та охорони праці: Вивчення практикоорієнтованих дисциплін технологічної освіти в умовах змішаного навчання», «Машинознавство і транспорт: Інформаційні технології у підготовці сучасного педагога в галузі транспорту», «Цифрові технології професійної діяльності сучасного педагога», «Історія та археологія: Інноваційний вимір сучасної історичної освіти» та інших, які поєднали ідеї традицій і новаторства у підготовці сучасних фахівців освітньої галузі.

Спікери розповіли про сучасний стан розвитку освіти, окреслили ряд методичних рекомендацій щодо роботи на освітянській ниві. Понад 2500 учасників форуму обмінялися досвідом, спільно обговорили актуальні проблеми освіти. Цікаві майстер-класи, вебінари, тренінги, дискусії об'єднали усіх присутніх у єдину освітянську родину.

Оксана ПИСАРЧУК,

заступник декана факультету педагогіки і психології ТНПУ ім. В. Гнатюка, кандидат педагогічних наук, доцент

Всеукраїнська школа молодого науковця на Херсонщині

Справжнім святом науки, що згуртувало в єдину команду досвідчених учених та науковців, які нещодавно розпочали свій науковий шлях, стала Всеукраїнська школа молодого науковця «Від фундаментальних досліджень до прикладних застосувань в освітній та управлінській діяльності» (для здобувачів освіти на прямую підготовки 011 Освітні, педагогічні науки, 073 Менеджмент, 281 Публічне управління та адміністрування). У місті Скадовську, що на Херсонщині, з 15 по 18 вересня виривала синергія наукового духу, натхненного пошуку й радості пізнання та відкриття нового.

Пліч-о-пліч в організації та проведенні заходу працювали наукові співробітники ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», ВГО «Консорціум закладів

післядипломної освіти», Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти».

Школа молодого науковця об'єднала понад 70 учених-початківців та науково-педагогічних працівників із Херсонської, Київської, Дніпропетровської, Черкаської, Одеської та інших областей.

Знаковим є те, що традиційно школа відбувається саме на базі освітнього закладу «Академічний ліцей» Скадовської міської ради (директор **Ганна Соценко**), що, безумовно, зближує вітчизняну педагогічну науку зі шкільною практикою, надихає й водночас визначає коло актуальних питань, що по-

требують наукової думки для їх розв'язання.

Упродовж чотирьох днів молоді вчені були активними учасниками інтерактивних тренінгів, воркшопів, майстер-класів, па-

неліх дискусій, що були пов'язані з розвитком креативності у діяльності науковця, використанням цифрових інструментів у наукових дослідженнях, цифровізацією публічного управління, логікою моделювання рішень та підготовки достовірних висновків в експериментальних дослідженнях, теоретико-методологічними основами управління саморозвитком.

Аспіранти, які здійснюють експериментальні дослідження, мали

можливість під час занять практично опрацювати особливості здобуття валідних результатів, а також ознайомитися детально з правилами логіки моделювання рішень та підготовки достовірних висновків в експериментальних дослідженнях.

Особливістю цьогорічної Всеукраїнської школи стало вивчення питання авторського права, що наразі є актуальним аспектом сучасної наукової діяльності.

Під час теоретичних і практичних занять учасники школи розширили коло уявлень про якість сучасного науковця, труднощі й шляхи їх подолання та моделювання в педагогічних розвідках.

Перебування в інноваційному просторі, спілкування та обмін думками під егідою досвідчених лекторів дало можливість розширити горизонт для особистісного та наукового розвитку молодих учених з різних куточків України.

Ірина ЖОРОВА,

перший проректор

Херсонської академії

неперервної освіти,

доктор педагогічних наук,

професор

Перемога української збірної на Паралімпіаді-2020: секрет успіху

17 вересня Президент України **Володимир Зеленський** разом з дружиною **Оленою** зустрівся зі спортсменами української збірної – чемпіонами та призерами XVI літніх Паралімпійських ігор-2020 у Токіо, що тривали цього року з 24 серпня по 5 вересня, і відзначив їх державними нагородами. Зокрема присвоїв звання Героя України плавцю **Максиму Крипаку**, який завоював п'ять золотих, срібну та бронзову медалі. Також вперше в історії українського плавця визнано найкращим спортсменом Паралімпійських ігор.

Близько 4400 спортсменів зі 162 країн-учасниць змагалися у 22 видах спорту за 539 комплектів нагород. За підсумками участі в Паралімпіаді національна збірна команда здобула 98 нагород, зокрема 24 золотих, 47 срібних та 27 бронзових, посівши шосте місце у загальнокомандному заліку. Українські спортсмени вста-

новили 26 рекордів у чотирьох видах спорту: плавання, легка атлетика, кульова стрільба, академічне веслування.

Глава держави зауважив, що до національної збірної України на Паралімпійських іграх у Токіо увійшли спортсмени практично з кожного регіону. Найбільше нагород – 20 медалей – виборо-

ли дніпропетровці, на другому місці – спортсмени з Донецької області, які вибороли 15 нагород. 18 атлетів-дебютантів здобули майже 30 медалей. А взаємна підтримка серед українських паралімпійців допомогла розкрити потенціал, і кожен другий спортсмен завоював медаль.

«За кожною медаллю стоять

тренери, лідери, лікарі, помічники і ще багато інших важливих людей. Тож нашу збірну реально представляли спортсмени з 24 областей України та Автономної Республіки Крим», – додав Володимир Зеленський.

На переконання Глави держави, на цій Паралімпіаді українці продемонстрували єдність, сміливість та згуртованість.

Володимир Зеленський висловив думку, що термін «люди з обмеженими можливостями» не зовсім підходить паралімпійцям.

«За всю історію ви завоювали майже 600 медалей з плавання, бігу, стрільби і ще десятків видів спорту. Ваші можливості – не обмежені. У вас – надможливості. Вам вдається те, на що не завжди здатні всі інші», – зазначив Президент.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОІС»,
за матеріалами сайту
president.gov.ua

Зберегти життя

Круглий стіл щодо запобігання суїцидальній поведінці учнів закладів загальної середньої освіти

10 вересня в рамках заходів до Всесвітнього дня запобігання самогубствам в Києві відбувся Міждисциплінарний круглий стіл «Посилення взаємодії державних інституцій для превенції і поственції суїциду в закладі освіти». Захід організовано Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з освітнім омбудсменом України.

Гострота проблеми (у 2020 році в Україні від суїцидів загинуло 164 особи віком від 5 до 19 років) вимагає негайного пошуку дієвих механізмів профілактики і запобігання суїциду та самошкодженню серед дітей та підлітків.

Одним з таких механізмів є розроблення та затвердження на державному рівні протоколів поственції – системи міжвідомчих заходів з соціально-психологічної підтримки окремих осіб, груп та громад після скоєння суїциду – з метою запобігання наступним суїцидам. На відміну від більшості розвинутих

країн світу такі протоколи в Україні відсутні, що потребує нагального їх розроблення.

Під час круглого столу відбулося представлення та обговорення розробленої науковцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України рамки типового протоколу поственції, що включає психологічну, організаційну, правову, інформаційну складові супроводу в закладі освіти, де трапився суїцид (буліцид).

Зокрема, освітній омбудсмен України **Сергій Горбачов** підкреслив важливість надання керівникам і педагогам закладів освіти моделей поведінки і реагування у форс-мажорних обставинах, що допоможуть подолати стан дезорієнтованості і ефективно діяти в інтересах дітей, сімей, шкільного колективу.

Заступник директора з наукової роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Любов Найдьорова** зазначила, що школа, в якій трапився суїцид

або його спроба, і в якій також були ситуації булінгу, у будь-якому випадку зобов'язана запровадити антибулінгову програму.

На думку директора Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України **Віталія Панка**, метою поственції суїциду в закладі освіти є створення у всіх учасників освітнього процесу відчуття захищеності і впевненості. Для цього психологічна команда має об'єднати зусилля з представниками учнівської і батьківської громадськості.

Завідувачка кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я ім. П.Л. Шупика **Галина Пилягіна** зазначила про необхідність розроблення окремих програм профілактики самошкодження і самогубств для дітей різних вікових категорій.

Начальник Центру психологічного забезпечення підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України **Анатолій Сичевський** наголосив на необхідності нормативно-правового забезпечення поственції суїцидів у закладах освіти, у тому числі чіткого визначення посадових обов'язків представників психологічної служби школи у кризовій ситуації.

За підсумками роботи учасники ухвалили резолюцію, в якій, зокрема, зазначено про необхідність затвердження на основі широкого громадського обговорення Плану заходів на виконання Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, а також розроблення Стратегії запобігання самогубствам (у тому числі дитячим і підлітковим).

Світлана ЧУНІХІНА,
заступник директора Інституту
соціальної та політичної психології
НАПН України,
кандидат психологічних наук

Василь Кремень:
«Зростає увага до дошкілля.
Це рух суспільства
у правильному напрямі»

З виступу на Форумі
Всеукраїнського тижня дошкілля

Вітаючи шановне товариство, Василь Кремень зокрема сказав наступне:

«Щасливе життя наших прекрасних дітей залежатиме значною мірою від того, яке в них буде дошкілля. Бо саме в цьому віці закладаються риси людини і цінності, що їх вона сповідуватиме все життя.

Надзвичайно приємно, що в українському суспільстві все більше цінується розвиток людини, розвиток дитини. Рівень розвитку людини, з одного боку, це показник прогресивності будь-якого суспільства, а з другого, – розвинута людина – основний важіль суспільного прогресу, особливо в час науково-інформаційних технологій.

Ми бачимо в державі увагу до освіти з боку влади, і дуже приємно, що зростає увага до дошкілля. Це рух суспільства у правильному напрямі.

Але багато потрібно зробити в дошкіллі. Скажу лише кілька важливих ідей.

Добитися у суспільстві усвідомлення більшою мірою значимості дошкілля у житті людини, значимості розвитку дитини в ранньому й дошкільному віці.

Безумовно маємо потурбуватися про мережу дошкільних навчальних закладів – державних, комунальних і приватних. Кожен знайде свою нішу.

Більшою мірою приділити увагу фінансовому забезпеченню тих, хто працює в дошкільній освіті. Тільки таким чином ми зможемо залучити кращих випускників педагогічних університетів для роботи у позашкільних навчальних закладах.

Дошкілля тісно пов'язане із сім'єю. Тут багато залежить від педагогічної культури батьків, і я б сказав, що педагогізація суспільства, тобто надання педагогічних і психологічних знань і технологій батькам, підготовка молодих людей до батьківства – грає надзвичайно важливу роль.

І, безумовно, науково-методичне забезпечення дошкільної освіти. Зазначу, що багато зроблено науковцями НАПН України. Але в Україні має бути єдиний досконалий центр розвитку дитини дошкільного віку. У четвер було прийняте рішення про створення такої наукової установи у складі НАПН України. Я вдячний за підтримку Академії з боку Міністерства освіти і науки України, Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій

Психологія дитини нині вже інша – це має бути враховано у підручниках, програмах, вихованні й іншому.

Освітня дошкілля, ви робите святу справу! Ви дійсно забезпечуєте майбутнє України!»

Відкрито «Український дім» у США

У межах робочого візиту до Сполучених Штатів Америки, 2 вересня, Президент України **Володимир Зеленський** з першою леді **Оленою Зеленською** взяли участь у відкритті «Українського дому» у Вашингтоні.

Звертаючись до лідерів української громади у США, Глава держави зазначив, що завдяки українцям, які мешкають у цій країні, територія нашої держави простягається аж до Сполучених Штатів.

«Хочу привітати вас з відкриттям «Українського дому». Реалі-

зацією цього проекту займалася наш новий Посол у США **Оксана Маркарова**. Я вітаю її з цією подією», – сказав Президент.

Володимир Зеленський назвав відкриття «Українського дому» знаковим завершенням перебування Глави Української держави у Вашингтоні. Він відзначив високий рівень підготовки нинішнього візиту, що був наповнений багатьма важливими зустрічами, зокрема з Президентом Джоозефом Байденом, міністрами оборони та енергетики США.

Глава держави наголосив на важливості підтримки Сполученими Штатами суверенітету й територіальної цілісності України, а також реформ у нашій країні. Стратегічне партнерство двох держав і надалі зміцнюватиметься, і українська громада у США відіграватиме значну роль у цьому процесі.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»,
за матеріалами
president.gov.ua

Учнівська збірна України – переможниця Всесвітніх учнівських спортивних ігор U-15

Українська збірна здобула 148 медалей (69 золотих, 42 срібних, 37 бронзових) і завершила змагання на першому місці загальнокомандного заліку на перших Всесвітніх учнівських спортивних іграх U-15, що тривали 11-19 вересня у Белграді (Сербія).

Загалом у змаганнях взяли участь 2500 спортсменів віком 13-15 років із 35 країн світу. Українську збірну представляв 251 спортсмен.

До програми заходу увійшли 15 видів спорту: бадмінтон, баскетбол, баскетбол 3х3, вільна та греко-римська боротьба, волейбол, дзюдо, карате, легка атлетика, плавання, спортивне орієнтування, настільний теніс, тхеквондо (ВТФ), футбол, шахи. Загалом було розіграно 172 комплекти нагород.

Водночас зі спортивними зма-

ганнями для учнів проводились освітні та культурні заходи, оскільки події, що проходять під егідою Міжнародної федерації шкільного спорту, ставлять за мету розвивати взаємоповагу, толерантність, єднання й дружбу.

Зокрема, в межах ігор було про-

ведено Учнівський спортивний форум. Участь у ньому взяв заступник Міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації **Артур Селецький**, який поінформував про впровадження в Україні принципово но-

вих підходів щодо популяризації активного відпочинку серед учнів.

Довідково

Міжнародна федерація шкільного спорту (ISF) – це міжнародна багатоспортивна організація, визнана Міжнародним олімпій-

ським комітетом (МОК) з 1995 року, що об'єднує 132 національні шкільні спортивні організації з усього світу. Разом зі своїми учасниками ISF щорічно організовує понад 10 міжнародних спортивних змагань і масових спортивних та освітніх заходів для школярів у віці від 6 до 18 років.

Маючи понад 40 видів спорту у своїх програмах із налагодженими партнерськими відносинами з відповідними міжнародними федераціями, ISF організовує чотири різні категорії подій: Мультиспортивні ігри U15-U18; чемпіонати світу та Кубки зі шкільних видів спорту, а також освітні заходи.

В Україні розвитком шкільного спорту опікується Українська федерація шкільного спорту. Завданням організації є популяризація фізичного виховання і спорту, здорового способу життя серед дітей, учнівської молоді та працівників освіти.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»,
за матеріалами mop.gov.ua

Поліція та молодь – разом!

Уже другий рік поспіль у літньому Приазов'ї для учнівської молоді Мангушської та Сартанської територіальних громад проходить польове таборування «Police and Youth together» в рамках проекту «Поліція та молодь: створюємо безпечний простір разом».

Другий день занурив учасників у проблему стереотипів. Як виявилось, не так вже й просто виявляти та боротися зі стереотипами. Сесія про права людини наблизила молодь до розуміння філософії прав людини, ролі держави та поліції у їх дотриманні та захисті. Родзинкою вечора став перегляд документального фільму «Джованні та балет на воді» із колекції Docudays.

Як Ви думаєте, що з уважністю читали підлітки у наметовому таборі «Police and Youth together»? У це важко повірити, але – Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання на-

сильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами) та Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Виставка від «Гендер в деталях» познайомила підлітків з різними історіями про насильство. Актуальним було обговорення питань гендерної рівності.

Одна з навчальних сесій у наметовому таборі була присвячена конфліктам та насильству. Молодь з'ясувала різницю між поняттями, а для кращого закріплення результатів наприкінці дня грали у настільну гру «Створій коло безпеки».

А ще в таборі «Police and Youth together» працювала польова археологічна камеральна лабораторія. Молодь разом з професійними археологами **В'ячеславом Забавином** та **Сергієм Небратом** (АЕ МДУ) займалися пошуком об'єктів куль-

турно-історичної спадщини на території Мангушської територіальної громади, а також разом обробляли знахідки – мили, шифрували, склеювали.

Юним археологам разом з дослідниками вдалось знайти залишки двошарового поселення доби пізньої бронзи та середньовіччя. Уявіть, що найдавніші знахідки датуються 1500-1200 рр. до нашої ери! Підлітки були неймовірно щасливі, що зробили це власноруч. Цей процес насправді захоплює та мотивує і надалі займатися дослідженням і збереженням культурно-історичної спадщини регіону!

Чи може бути наметовий табір без розваг? Звісно, що ні, і всі вони були змістовними та з глибоким смыслом. Тому у перервах та ввечері підлітки грали у шахи, бадмінтон, настільні ігри («Антикорупційна мафія», «Бути жінкою»), дивилися документальні фільми з колекції Docudays UA, задавали багато запитань поліцейським та особливо вподобали історії про нестандартні виклики та неочікувані фінали.

Ще два дні стали для учасників табору справжньою «Школою допомоги». Чи стикались ви з ситуацією, коли десь на вулиці лежить непритомна людина? Що робити, як надати домедичну допомогу? Як зробити це чітко та правильно? Як зрозуміти, що людині потрібно зробити непрямий масаж серця? Як зупинити кровотечу?..Відповіді на ці запитання, а найголовніше практичні навички отримали учасники наметового табору «Police and

Youth together» від крутих поліцейських управлінь патрульної поліції в Донецькій області.

Уже зовсім скоро учасники літнього наметового табору «Police and Youth together» проведуть фінальні заходи в своїх громадах. Вони готують власні мотиваційні відео, глибше занурюються в тему прав людини та стратегій їх захисту, діляться враженнями з однолітками та підбирають запитання для поліцейських під час діалогових зустрічей «Come and ask the Police». Але найголовніше – вони поступово визначаються зі своїм професійним вибором на користь захисту правопорядку та збереження культурно-історичної спадщини рідної України!

Довідково

Проект «Поліція та молодь: створюємо безпечний простір разом» реалізується громадською організацією «Культурно-освітня платформа «Сенс» в партнерстві з Управлінням патрульної поліції в Донецькій області та Археологічною експедицією Маріупольського державного університету за програмою малих грантів, яка адмініструється ІСАР Єднання в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру зараз за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Довідково

Світлана ТЕРСТУЯХ,
директор КЗ «Мангушський
ЗЗСО І-ІІІ ступенів № 2»,
голова Мангушського
селищного товариства греків
Фоти Марини ЛАХНО

Клуб «Ми разом»: індивідуальний розвиток і колективна діяльність

З 2018 року на базі Северодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості успішно працює театральний клуб «Ми разом» дітей та молоді з особливостями ментального розвитку. Проте з його учасниками педагоги Центру познайомилися значно раніше – з 2010 року члени клубу були вихованцями Северодонецького міського Центру комплексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю. Співпрацюючи з цим закладом, педагоги Северодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості раз на тиждень проводили для дітей групові інтерактивні заняття.

Згодом, з метою консолідації зусиль навколо ідеї соціалізації осіб з інвалідністю було прийнято рішення про включення дітей та молоді з особливими освітніми потребами до освітніх та культурно-мистецьких заходів, що проводилися в Центрі.

ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БЕЗ КОРДОНІВ

«Цікаво було спостерігати як діти з пасивних учасників та вдячних глядачів перетворювалися на активних партнерів та головних героїв культурно-мистецьких заходів, – згадує колишній директор **Ніна Буряк**. – Ми всім колективом раділи їх розвитку і подоланню страху».

З часом стало зрозуміло, що діти з особливими освітніми потребами, які регулярно відвідують заняття у Центрі, здатні на більше і потребують розширення можливостей. Тож педагогами СМ ЦДЮТ було прийнято рішення про розширення інклюзивного середовища шляхом організації роботи гуртка «Театр дітей та молоді з особливими потребами». Його керівником стала **Аліна Тимошенко**, яка добре розуміється на проблемах дітей та молоді з особливостями розвитку.

Аліна як педагог, психолог і мама почала активно працювати над активізацією рухових навичок своїх вихованців, акторською грою, мовою, сприйняттям тощо. Для вихованців було розроблено інтерактивні заняття з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

«Діти виявили цікавість до занять, – згадує Олена, мама Маші, вихованки гуртка «Театр дітей та молоді з особливими потребами». – Така творча діяльність відкрила багато цікавого і нового. У дітей з'явилися впевненість, підвищилася самооцінка, виникло бажання щось робити. Кожен учасник відчув свою причетність до колективу, в якому його поважали, де кожного разу на нього чекали друзі. Вони відчули себе частиною великого дружнього творчого колективу Центру, адже разом з вихованцями закладу займаються різними соціальними справами: беруть активну участь у днях довкілля, висаджують рослини та доглядають їх, приби-

рають територію. Для них стало відкритим все: заняття, вечірки, конкурси, виставки, інтерактиви, акції. Діти відчули себе рівноправними членами дружньої сім'ї. Відтепер вони не на самоті. Ми разом виховуємо посидючість під час занять, цілеспрямованість та вміння працювати в групі».

З часом виникла необхідність створити умови для подальшого розвитку та розширення інклюзивного середовища на базі СМ ЦДЮТ. З цією метою ініціативною групою, до складу якої увійшли **Ніна Буряк**, **Аліна Костира** та **Аліна Тимошенко**, розроблено соціальний проект розвитку інклюзивного середовища «Ми разом» у Северодонецькому міському Центрі дитячої та юнацької творчості. Цілеспрямований, організований, гнучкий, комплексний проект, реалізація якого сприяє створенню соціально-реабілітаційного середовища в закладі для людей з особливими потребами без вікових обмежень.

ОСЕРЕДОК АРТ-ТЕРАПІЇ

Колектив «Ми разом» перетворився в тому числі й на театральний клуб. Це тривалі репетиційні періоди, наполеглива робота над рухами, емоціями, злагоженістю, навчання працювати в колективі в єдиному виконавському просторі, створення сценічних образів і колоритних та яскравих костюмів.

Надзвичайно важливою і кропіткою для педагога є робота над дикцією. Дикційна чіткість є водночас необхідним технічним засобом і художнім компонентом словесної дії. Перевтілення та театралізація допомагають розвивати мову жестів, міміки та пантоміміки, знайомитись з емоціями людини, формувати вміння адекватно виражати свої емоції та контролювати їх.

У творчих пошуках народилися театральні музично-хореографічні мініатюри – «Білий

клоун», «Веселі бабусі», «Джазова історія» тощо.

«Ми створюємо музично-пластичні короткотривалі вистави, з якими наш колектив неодноразово отримував звання Лауреатів на обласних та всеукраїнських фестивалях і конкурсах людей з інвалідністю, – зазначає керівниця клубу «Ми разом» **Аліна Тимошенко**. – Заняття у клубі проводяться три рази на тиждень. Один раз ми зустрічаємося у творчій майстерні, де розфарбовуємо мандали, створюємо об'ємні аплікації, займаємося пальчиковим малюванням, виготовленням листівок тощо. Двічі на тиждень проводимо театральні репетиції. Намагаємося вдосконалити акторську майстерність, відшліфувати рухи, подолати страх виступу перед аудиторією».

Наразі клуб готується до виступу перед учнями Северодонецької обласної загальноосвітньої школи-інтернату й участі у Всеукраїнських фестивалях-конкурсах мистецтв «В ритмі осені» та «Арт-Трамплін» (м. Київ).

РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ

Зауважимо, що діти з особливими освітніми потребами у закладі навчаються в гуртках, студіях, клубах та творчих об'єднаннях разом з вихованцями своєї вікової категорії. А в гуртку «Театр дітей та молоді з особливи-

ми потребами» – тільки різновікові вихованці з особливими потребами. Створення клубу «Ми разом» дозволило особам з обмеженими можливостями (вікової категорії 16+) продовжити займатися театральним мистецтвом. Таким чином, клуб «Ми разом» став ще однією технологією розвитку інклюзивних практик у закладі та продовженням створення інклюзивного середовища для різновікової групи людей з різним рівнем розвитку, розумовими та фізичними вадами.

Керівник клубу **Аліна Тимошенко** велику увагу приділяє створенню умов для активізації та стимулювання пізнавальної діяльності осіб з особливими потребами, поглиблення знань і вмінь, набуття досвіду спілкування та творчості; розвитку емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок, а головне – підвищення самооцінки кожного члена клубу.

Заняття та заходи зумовлено особливостями психофізичного розвитку кожного учасника клубу та органічно поєднано у корекційно-розвивальний комплекс, що розв'язує кілька завдань: пізнання, творчість, дозвілля. Прикладом можуть слугувати зустрічі учасників клубу, під час яких було проведено арт-терапію, музикотерапію, мандалотерапію, казкотерапію, лялькотерапію, пісочну терапію та інші практики.

Не менш важливим для учасників клубу є й розвиток художніх і творчих здібностей, що є невід'ємною частиною емоційної сфери та психічного життя. Тому під час клубних зустрічей особливу увагу приділяють діяльності з розвитку образного мислення – створення робіт декоративно-ужиткового мистецтва.

З метою розвитку умінь орієнтуватися в реальних життєвих ситуаціях, психологічної стійкості та емоційної стабільності в діяльності клубу активно використовується також метод гри. Особливо якісні зміни можна спостерігати під час проведення

Чемпіонату з настільних ігор серед учасників клубу.

Одним з ключових методів розвитку впевненості у власних силах, формування активної життєвої позиції є участь членів клубу в благодійних акціях. У 2021 році це «Посади дерево», «Збір шишок» для висадки саджанців та відновлення лісоосмі після пожежі, «Колективна творчість» тощо.

Члени клубу разом не тільки на заняттях, на сцені і репетиціях, а ще – двічі на тиждень із задоволенням відвідують тренажерний зал ДЮСШ № 1, є учасниками різних спортивних змагань.

Нині у клубі займається 11 дітей.

Під керівництвом **Аліни Тимошенко** учасники об'єднання беруть активну участь в різних міських заходах, змаганнях, майстер-класах, фестивалях та конкурсах різних рівнів. Нещодавно ми розповідали про те, що учасники клубу є лауреатами низки міжнародних мистецьких конкурсів.

Цього навчального року на клубних зустрічах заплановано випробувати нові психолого-педагогічні методики – нейрографіку та хореотерапію, яка включає дихальні вправи цигун, танцювальну нейропластику, йога-нідру, знайомство з танцями народів світу та спонтанним танцем і спроби їх постановки. У нас є велике бажання розвитку, тож треба діяти».

Тим часом, новий навчальний рік у клубі «Ми разом» розпочався з радісної події – перемоги в Міжнародному професійному, продюсерському, багатожанровому онлайн конкурсі «London Stars talent contest» від Міжнародної творчої екосистеми Constellation World.

Аліна КОСТИРА,
директор,
та **Олеся ПЕТРОВА,**
методист, Северодонецький
міський Центр дитячої та
юнацької творчості

Богдан Ступка: «Не можна торгувати душею. Не можна її продавати і зраджувати»

Цього літа, у серпні, виповнилося б 80 років геніальному українцю **Богдану Ступці**.

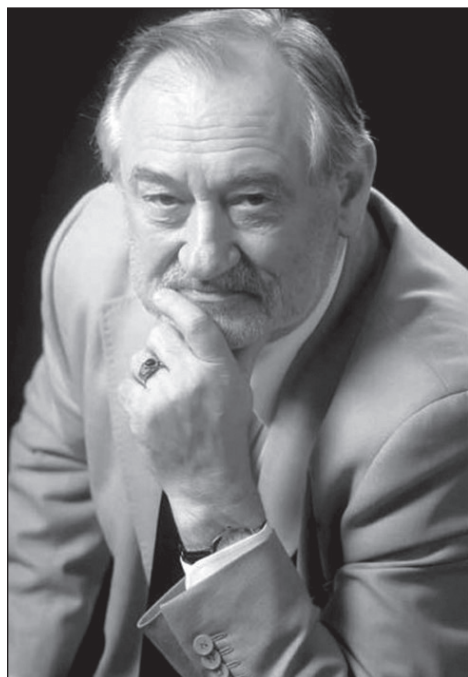
Автор шести книг про нього, у тому числі фундаментальної праці «Богдан Ступка. Біографія» (2012) **Володимир Мельниченко** за життя Майстра поставив йому в дружніх розмовах 1200 запитань. І Богдан Сильвестрович

відповів на всі! Ще й зауважив якось, що цю цифру можна занести в Книгу рекордів Гіннеса...

У цьому уривку нагадаємо читачам «Освіти і суспільства» понад 120 Ступчиних відповідей на запитання Володимира Мельниченка, що стосуються Віри, Театру та Кіно. А зрештою – вічних людських цінностей.

— Ви людина віруюча?
— Віруюча.
— Хто вперше повів до церкви?
— Мама. Тільки-но навчився ходити – відразу до церкви. Ми особливо шанували свято Успіння Божої Матері 28 серпня. Моя мама, яку теж звали Марія, народилася, як і я, 27 серпня. Коли переступаєш поріг храму в дитинстві, все сприймається на підсвідомому рівні. У Львові ми ходили до Преображенської церкви, тому що батько співав на криласі в хорі (крім оперного театру).
— Батько також допоміг відчувти Бога?
— Так! І він заповів дуже важливу мудрість. Мені було років п'ятнадцять, коли батько сказав мені, що «віра – це не покло-ни у церкві, а Бог – у серці».
— Коли вперше взяли до рук Біблію?
— Бабуся читала, коли мені не було й шестироків. А може, розказувала напам'ять...
— Які найголовніші слова з Біблії Ви могли б навести?
— У Біблії все важливо. Але нагадаю, чим закінчується Книга Еклезіястова: «Підсумок усього почутого: Бога бійся, й чини Його заповіді, бо належить це кожній людині! Бо Бог приведе кожну справу на суд і все потаємне, – чи добре воно, чи лихе!»
— А яке значення для Вас узагалі має Біблія?
— Криниця мудрих думок і настанов.
— Життєві заповіді – це складно?
— Заповіді – прості: не вбий, не вкради. Життя – складне.
— Що найперше треба берегти у житті?
— Душу. Не можна торгувати душею. Не можна її продавати і зраджувати.
— Хто для Вас у житті був прикладом виконання заповідей?
— Мама.
— Якщо пам'ятати про Біблію, що найважливіше в житті повинна придбати людина?
— У Книзі Приповістей Соломонових: «Купи собі і не продавай правду, мудрість, і картання та розум».
— Розум не важає людини вірити в Бога?
— Гете говорив, що розум людини і розум божества – неспівставні.
— Хтось із мудрих сказав: «Перед вірою меркнуть усі досягнення розуму».
— Це справді так.
— Господь любить усіх людей?
— Так! Але він знає, хто чого вартий.
— Ваше ставлення до єдиної церкви в Україні.
— Позитивне.
— Хто з великих українців глибоко вивчив Біблію?
— Григорій Сковорода. Тридцять своїх знаменитих пісень, об'єднаних в поетичну збірку, він красномовно назвав «Сад божественних пісень, що проріс із зерен Священного Писання».
— Які літературні чи поетичні твори на релігійні мотиви привертають Вашу увагу?
— Насамперед, поезії Тараса Шевченка: «Марія», «Ісаїя. Глава 35 (Подражаніє)», «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19» тощо.
— Улюблений літературний твір на біблійну тему.
— Поема «Мойсей» Івана Франка: **І підуть вони в безвість віків, Повні туги і жаху, Простувать в ході духові шлях І вмирати на шляху...**
— Чи є поетична молитва, дорога Вашо-му серцю?
— Незадовго до смерті Шевченко написав «Молитву»:
А чистих серцем? Коло їх

Постави ангели свої І чистоту їх соблюди. А всім нам вкупі на землі Єдиномисліє подай І братолюбіє пошли.
— Чи допомагає віра артисту?
— Віра тримає людину, в тому числі й артиста, на Божому світі.
— Що Вам ближче – театр чи кіно?
— У мене дві душі й обидві болять...
— Артистами народжуються?
— Так. Артистом, як й ідіотом, треба народитися.

— Чи був такий момент у житті, коли Ви сказали собі: «Я таки талановитий»?
— Ніколи! У мене ніколи не було фанатерії щодо таланту. Це й не потрібно. Таку бідку треба від себе відганяти. Я й досі сумніваюся. Кожна нова роль, як білий аркуш. Саме сумнів є умовою творчого зростання. Якщо зупинишся, відразу вмиєш. Як артист.
— Ваш творчий девіз.
— Дивувати, дивувати...

“Заповіді – прості: не вбий, не вкради. Життя – складне”

— Що важливіше для артиста: творче уявлення чи реальне знання?
— Добре сказав Пушкін: «Істинне уявлення вимагає геніального знання».
— Чия доля для Вас головна в театраль-ному житті?
— Доля мого театру.
— Що складніше: бути міністром чи керу-вати театром?
— Вважаю, що керувати театром. Я не перебільшую. Річ у тому, що в театрі конкрет-на (!) відповідальність перед людьми. Глядач щодня ставить оцінку твоїй роботі...
— Як Ви співвідносите поняття «театр» і «сім'я»?
— Хороший театр – це творча сім'я, що дарує радість. А сім'я в класичному розумін-ні дарує любов найближчих і дорогих людей.
— У чому, на Ваш погляд, полягає відмін-ність українського театру від російського?
— Візьмемо хоча б те, що у складі росій-ського драматичного театру немає хору, балету й оркестру. В українському все це є. У Театрі Франка творчий колектив нара-ховує понад сто п'ятдесят чоловік.
Такої сильної музично-драматичної тру-пи в Росії немає в жодному театрі. Кажу про це відповідально, бо їжджу Росією, буваю у різних театрах, дивлюсь вистави.

— Хотіли б написати книгу про театр?
— Хотів би, але невелику.
— Знаю, що, на Ваш погляд, актором тре-ба народитися.
— Так! В акторі від Бога закладено якийсь природний магнетизм.
— А ремесло в акторові важливе?
— Звісно, треба досконало володіти своїм тілом і голосом. Це абетка.
— Яка вистава є обличчям франківської сцени?
— Хочу, щоб візитною карткою театру залишався спектакль «Украдене щастя» Івана Франка, але в новій режисурі і з нови-ми акторами.
— Що змінилося у Вашому житті, коли стали художнім керівником Театру імені Франка?
— Збільшилася відповідальність. За весь театр. А це все змінює... Раніше ти думав про свою роль у виставі, а тепер...
— Які вистави Вашого театру, поставлені в ХХІ столітті, вважаєте кращими?
— Це непросте питання. Всі не пере-лічиш. За моєї участі – «Цар Едіп», «Ле-генда про Фауста», «Лев і Левиця»... З ін-ших – «Соло-мія», «Кайдашева сім'я», «Едіт Піаф», «Весілля Фігаро», «Дві квітки кольо-ру індиго» та багато інших.
— Як вдалося створити такий вражаю-чий репертуар у Театрі Франка, в якому глибоко й розумно продумано й виражено співвідношення між національною і сві-товою класикою, сучасними авторами, в тому числі зарубіжними, драмою і мюзи-клом тощо?
— Це – ключове завдання художнього ке-рівництва та його творчих колег.
— Ваші кращі театральні ролі в ХХІ сто-літті.
— Цар Едіп, Лев Толстой і старий Фауст.
— Що важливіше – кожний окремий ар-тист чи колектив у цілому?
— Колектив! А колектив складають яскраві індивідуальності.
— Як вирішуєте питання про акторів по-хилого віку, що практично не виходять на сцену?
— Нікого не звільняв.

— Штат трупи не гумовий...
— Але все-таки розтягується...
— Як Ви оцінюєте рівень Вашої театраль-ної трупи?
— Краща у світі.
— В якому стані вітчизняний кінемато-граф нині?
— Сучасного українського кіно в принципі не існує. Звичайно, проростають обнадій-ливі паростки, бо талантами ми багаті. Біда в тому, що держава не в змозі забезпе-чити достойне фінансування цієї важливої галузі на належному рівні, а наші бізнесме-ни не бачать у кіномистецтві прибутково-го бізнесу. Для них реальний бізнес – це ви-ключно перепродаж. У кіномистецтві все інакше: тут треба чекати закінчення ро-боти над фільмом. І ще невідомо, яким він буде та які прибутки отримає.
— Чим наша акторська школа відрізня-ється від європейської?
— Вона глибша, психологічніша, душевні-ша, емоційніша.
— Національність у театрі не важлива?
— При чому тут національність? Справжнього актора будь-якої національ-ності можна відразу розпізнати навіть без знання мови: достойний він партнер чи так, фітютька. Відверто кажучи, не знаю,

чим український актор відрізняється від шведського...

— Колись в інтерв'ю Сергію Васильєву Ви сказали, що вважаєте доцільним ство-рити на Україні особливий національний театр на кшталт меморіального, подібний до японського театру Но...
— Вважаю так і сьогодні. Такий театр мав би в репертуарі класичні українські п'є-си. Ми не повинні цього зрікатися.
— Що значить бути сучасним на театрі?
— Артист, як поет, про якого писав Іван Франко:
Ах, друже мій, поет сучасний – Він тим сучасний, що нещасний. Поет – значить: вродився хорим, Болить чужим і власним горем. В його чутливість сильна, дика...
Це – в поемі «Лісова ідилія».
— Кого б хотіли зіграти на сцені?
— І в кіно, і на сцені хотів би зіграти роль без жодного слова. Але щоб за нею відчува-лося ціле життя.
— Хотіли б вийти з онуком на сцену в од-ному спектаклі?
— Хотів би, але поки не знаю в якому. Можливо, «Пер Гюнт» Ібсена, де він би зі-грав молодого Пера Гюнта, Остап – його ж в середньому віці, а я – старого.
— Сергій Данченко хотів поставити «Пера Гюнта»...
— Я пам'ятаю, що обіцяв здійснити цей задум.
— Хто міг би це зробити?
— Наприклад, Римас Тумінас.
— На якому міжнародному форумі хоті-ли б представити своє мистецтво?
— Хотілося б, щоб український театр на-реши «вискочив» на європейську і світову сцену.
— Колись Ви хотіли зіграти короля Ліра на сцені Лондонського шекспірівського те-атру «Глобус».
— Я навіть говорив, що після цього можна було б спокійно померти. Не всі бажання, на жаль, здійснюються. Зараз про це мріяти вже пізно. Зате вмирати явно ранувато.
— Кого вважаєте найкращим Ліром в іс-торії театру?
— Соломона Міхоелса! А після нього, мож-ливо, Ступка?
— Зрівнятися зі Ступкою й вичерпати його глибину в ролі короля Ліра нікому не вдалося.
— Це не я сказав...
— Чим особливо вирізнявся спектакль «Король Лір» Сергія Данченка?
— Мені здається, Данченко вперше в іс-торії постановок «Короля Ліра» так глибо-ко показав не тільки трагедію розпаду дер-жави, розриву родинних, сімейних зв'язків, але суттєво більше – колапс усього суспіль-ства, його самознищення внаслідок мораль-ної деградації.
— На мій погляд, «Король Лір» Сергія Данченка – це одкровення, це вище від ше-девр.
— У цій виставі Данченко справді непере-вершений.
— Який жаль, що цей геніальний спектакль не побачили на батьківщині Шекспіра!
— Жаль. А найбільше жаль, що найкра-щу трупу у світі – я це знаю! – франківську трупу в тому світі не бачать. У цьому – драма українського театру.
— Для Вас особисто важливий «добрий глядач у дев'ятому ряду»?
— І він, і кожен глядач у кожному ряду й у кожному кріслі.

На фото: Богдан Ступка

– Ваш принцип – кожного разу грати з повною віддачею...

– Важко щоразу приймати на себе біль свого героя, але грати в півсили... Навіщо тоді виходити на сцену та мучити себе й глядача?

– Чи є різниця між написаною та усною рецензією?

– *Verbavolant, scriptamanent.* Слова відлітають, написане залишається.

– Як ставитесь до театральних критиків?

– З підозрою.

– А хто з них все-таки викликає повагу?

– Вадим Гаєвський, Борис Поюровський, Сергій Васильєв, Юрій Коваленко, Олександр Саква, Ростислав Коломієць, Олег Вергеліс.

– Немало!

– Але й небагато...

– В Україні мало серйозних театральних критиків?

– Левова більшість так званих критиків висвітлюють... особисте життя акторів. Є кілька, хто пише рецензії. Всі інші – лише про скандали. Не кажу вже про наукове театрознавство.

– У нас є кінознавці з аналітичним талантом?

– Наприклад, Сергій Тримбач.

– Що подобається в його публікаціях?

– Вміння коротко й стисло сформулювати важливу оцінку, дивитися в корінь проблеми.

– Яка з творчих нагород для Вас найдорожча?

– Національна премія України імені Тараса Шевченка (Київ) і премія імені Костянтина Станіславського (Москва).

– За що Ви удостоєні Національної премії України імені Тараса Шевченка?

– За роль Тев'є-молочника у виставі «Тев'є-Тевель». Це сталося у 1993-му, коли вона вже йшла четвертий рік поспіль. Премію я одержав разом із видатним художником-постановником Данилом Лідером та виконавицею ролі Голди, народною артисткою України Наталією Лотоцькою... Мені було дуже приємно одержати найвищу мистецьку нагороду нашої держави в такій дуже достойній компанії.

– Дорогі Вам ролі в театрі і в кіно.

– У театрі: Дон Жуан у «Камінному господарі» Лесі Українки, Річард III в однойменній виставі за Шекспіром, Микола Задорожний в «Украденому щасті» Франка, Тев'є в «Тев'є-Тевелі» Горіна за Шолом-Алейхемом, Поприщин в «Записках божевільного» Гоголя, Афанасій Іванович у «Старосвітський любові» Коляди за Гоголем, Лір у «Королі Лірі» Шекспіра, Артуро Уї в «Кар'єрі Артуро Уї» Брехта, Зігмунд Фрейд в «Істерії» Джонсона.

У кіно: Орест в «Білому птасі з чорною ознакою», Олександр Керенський у «Червоних дзвонах», Трохим Лисенко в «Миколі Вавілові», Остап Вишня в «Із життя Остапа Вишні», Цибукін у «Господи, прости нас, грішних!», Архієрей у «Нині прославися сине людський», Гіриш у «Для домашнього вогнища», Серов у «Водії для Віри», старий Блінов у «Своїх», Тарас Бульба в «Тарасі Бульбі».

– Ви кілька разів грали Тараса Шевченка або вели розповідь від його імені...

– Вперше роль Поета зіграв у 1984 році у виставі «Здавалося б, одне лиш слово...» Андрія Малишка в постановці Олексія Кузьмелюка. Йшлося не про конкретне життя, скоріше, про долю, життє Поета. Вдруге, у 1995 році, зіграв Шевченка в спектаклі Валентина Козьменка-Делінде «Сни за Кобзарем». До речі, це була перша в історії інсценівка «Кобзаря». У кіно – в серіалі Станіслава Клименка про Шевченка виконував роль Ведучого.

– Хто, на Вашу думку, найкраще зіграв роль Тараса Шевченка в кіно?

– Сергій Бондарчук! Йому було трохи більше тридцяти, коли він отримав звання народного артиста СРСР за роль Тараса Шевченка. Пізніше – Іван Миколайчук у біографічному фільмі Володимира Денисенка «Сон».

– Ваші найкращі партнер і партнерша в театрі й кіно.

– У театрі – Володимир Глухий, Любов Каганова (Театр Заньковецької), Лариса Хоролець, Лариса Кадирова (Театр Франка),

Лія Ахеджакова... В кіно – Алла Демидова і Олександр Лазарев у «Дітях сонця».

– Це було давно, в минулому столітті. А в нинішньому?

– Поліна Лазова, Альона Бабенко, Сергій Гармаш, Сергій Маковецький...

– Любимі драматурги.

– Вільям Шекспір, Іван Франко, Антон Чехов.

– Найвлучніше названі драматургом персонажі.

– Ляпкін-Тяпкін, Він і Вона, Часник і Галушка.

– Кого з улюблених акторів Ви назвали б окремо?

– Володимир Данченко, Федір Стригун, Богдан Козак, Віталій Розстальний, Доміан Козачковський, Амвросій Бучма, Дмитро Мілютенко, Мар'ян Крушельницький, Іван Миколайчук, Іннокентій Смоктуновський, Лесь Сердюк.

– Ваші улюблені актриси театру і кіно.

– Анна Маньяні, Симона Синьоре, Марія Шелл, Бібі Андерссон, Фаїна Раневська, Варвара Любарт, Поліна Нятко.

– А сучасні?

– Ада Роговицева, Євгенія Симонова, Аліса Фрейндліх...

– Краща, на Ваш погляд, вистава за участю сина Остапа?

– «Істерія», в якій він грав Сальвадора Далі, та «Весілля Фігаро», де він виконує заголовну роль.

“Якщо на все звертати увагу, то життя витратиться лише на з'ясування стосунків. А навіщо? Воно ж таке коротке, і так багато треба встигнути зробити”

– Краща, на Ваш погляд, вистава за участю внука Дмитра?

– «Ромео і Джульєтта» Шекспіра. Він грає Ромео.

– Років десять тому на питання пролюбимих режисерів Ви назвали Сергія Данченка, Бориса Тягна, Валентина Козьменка-Делінде, Марка Нестантінера, Василя Сечина, Володимира Оглобліна. Кого могли б додати до цього ряду сьогодні?

– Валерій Фокін, Володимир Бортко, Тигран Кеосаян, Павло Чухрай, Дмитро Месхієв, Олег Погодін, Костянтин Худяков, Петро Фоменко...

– Якимось Ви сказали: «Якщо не грати Шекспіра, Чехова, Франка, Лесю Українку, Йонеско – можна втратити себе як особистість».

– Цей ряд драматургів світового рівня можна подовжити, додавши Котляревського, Шевченка, Гоголя... Йдеться про те, що саме на класиці актор може по-справжньому творчо зростати, духовно збагачуватися, відточувати свою майстерність...

– Режисер – інтерпретатор тексту чи творець нової театральної реальності?

– Чому «чи»? І те, й інше.

– Чи є серед режисерів, яких Ви поважаєте, жінка?

– Кіра Муратова!..

– Вам вдалося зустріти в кіно режисера, подібного до Сергія Данченка на театрі?

– Ми прекрасно співпрацювали з Артуром Войтецьким, але він рано помер...

– Хто з великих кінорежисерів серйозно вплинув на Ваше творче життя протягом останніх років?

– Єжи Гофман, Юрій Іллєнко, Володимир Бортко. Три найважливіші ролі: Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Тарас Бульба.

– Який Ваш Богдан Хмельницький?

– Гетьман був мудрим державцем та політиком, який про свої задуми заздалегідь не повідомляв, але вмів добиватися їх здійснення. Мій Хмельницький саме такий – мудрий, сильний, владний, рішучий і трагічний керманіч. Іван Драч якось сказав: «Якби і сьогодні на гарячі голови деяких політиків знайшлася булава Богдана!»

– Наскільки важливо було для Вас зіграти роль Івана Мазепи?

– Дуже важливо! Гетьман уже навічно ввійшов в історію України. І не тільки. Він знаний у всьому світі. Разом з Юрієм Іллєнком прагнули показати Мазепу таким, яким він був насправді – значно розумнішим та мудрішим за тих, хто й досі намагається мазати його однією фарбою – чорною. Він мав багато облич, і в цьому наразі треба розібратися, їх треба відкрити всі.

– Як Ви пережили критику на адресу фільму про Мазепу?

– Нормально. У таких випадках я абстражуюся й нічого не роблю, не пишу, не відповідаю. Якщо на все звертати увагу, то життя витратиться лише на з'ясування стосунків. А навіщо? Воно ж таке коротке,

і так багато треба встигнути зробити. Як казав Серебряков у п'єсі «Дядя Ваня»: «Дело надо делать, господа».

– Роль Тараса Бульби була серед тих, про які Ви мріяли?

– Ніколи навіть не думав його грати. Був упевнений, що цей персонаж не в моєму характері.

– Які Ваші особисті враження від ролі?

– Вірю людям, яким роль сподобалась.

– Що б там не говорили, але Богдан Ступка в ролі Тараса Бульби назавжди ввійде в історію кінематографу.

– Дякую.

– З яким театральним чи кіногероєм пішли би у розвідку?

– З Миколою Задорожним, Тев'є-Тевелем, дядею Ванею. З Тарасом Бульбою.

– Іван Дзюба в передмові до моєї книги «Майстер» про Вас написав такі, як він сам зазначив, зухвалі слова: «Ні Пер Гюнт, ні Дон Кіхот, ні Шейлок не будуть «повні», доки їх не зіграє Богдан Ступка».

– Я безкінечно вдячний Івану Михайловичу, якого надзвичайно шаную й ціную. Втім, він справедливо зауважив, що ці та інші ролі «виповнюватимуть» (і без мене) видатні актори. І не тільки видатні.

– Ви згодні з Гремом Гріном, що успіх – це відкладений провал?

– Згоден у тому розумінні, що треба бути готовим і до провалу.

– Чи є перед виходом на сцену необхідність у ста грамах горілки або коньяку?

– Свідомо і давно відмовився від цього. Тобто жодної необхідності в цьому немає.

– Чи бували гучні скандали у Вашій творчій біографії?

– Були, але не гучні. Приміром, у ті часи, коли всі актори брали на себе соцзобов'язання, я викликав артистку Ц. на змагання і сказав, що її переграю. Був скандал.

– Судячи з усього, Ви не прибічник підвищення власного рейтингу за рахунок організованих скандалів.

– Боже борони!

– На Вас писали анонімки?

– О-о-о, ще й як писали! Особливо в ті часи, коли був міністром, а потім став художнім керівником театру. І не тільки анонімки. Відкрито насакаували.

– Справедливо?

– Зазвичай, ні.

– Шекспір вважав щасливим того, хто, слухаючи хулу на свою адресу, вмів використати її з користю для себе...

– Не думаю, що Шекспір мав рацію...

– Яке місце у Вашому житті посідають вороги?

– Я просто знаю, що вони є. А як без них? Кіплінг писав:

**Ти жив, не маючи ворогів?
Не вірю я в подібні речі,
Бо той, хто чесно дорожив,
Не міг не знати ворожнечі.**

– Чого б Ви побажали своєму ворогові?

– Щоб він не був дурнем.

– Це важливо?

– Якщо твій ворог дурень – це безнадійно. Як говорив Соломон, «хоч нерозумного будеш товкти товкачем поміж зернами в ступі, – не відійде від нього глупота його».

– Але ж розумний ворог – це небезпечно...

– А дурний?!

– Кажуть, що розумному більше користі від недругів, аніж дурню від друзів...

– От!

– Досаджають лише вороги?

– Якби ж! Є «добрі люди» дошкульніші за ворогів. Правий був Шевченко:

**Не так тії вороги,
Як добрії люди –
І окрадуть, жалкуючи,
Плачучи, осудять...**

– Як, на Ваш погляд, театр співвідноситься з політикою?

– Театр має уникати політизації, він не є безпосереднім учасником політичного процесу й подій узагалі. Його роль – показувати внутрішній світ людини. Театр ставить питання, часто дуже важливі, але він їх не вирішує, а лише спонукає людей замислюватися й робити справді моральний вибір.

– А хто більш важливий у театрі – режисер чи актор?

– Обоє рябове.

– Як правильно: «працюю в театрі» чи «служу в театрі»?

– Я служу в театрі. Півстоліття.

– Чи є межа між театром і життям?

– Де вона та межа? Все так переплуталося... Можливо, хіба коли спиши, то досягнеш цілковитої органіки.

– Як би назвали власний театр?

– Театр Богдана Ступки або «Позорішито».

– Чому так?

– По-сербськи театр – це позорішито. Там тебе виставляють на сміх, на позор.

– Чи збираєтесь писати мемуари?

– Усе можливо. Іноді відчуваю потребу зупинитися, озирнутися, поміркувати про зроблене і... незроблене.

– Так Ви відповідали кілька років тому, але 2010 року якось зізналися, що таки пишете мемуари.

– Усе можливо... Втім, я сказав так насправді, щоб відчепилися...

**Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка**

**На фото:
Богдан Ступка і Володимир Мельниченко**

Гідна наслідування До ювілею академіка О.В. Сухомлинської

Наприкінці вересня цього року педагогічна й освітня громадськість відзначає ювілей відомої в Україні й за її межами вченої в галузі загальної педагогіки та історії педагогіки, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Ольги Василівни Сухомлинської. Вона є автором сотень авторитетних праць, засновницею потужної наукової школи, має низку почесних нагород, але, мабуть, найголовніший її здобуток – повага й любов численних колег, друзів, учнів і послідовників.

Життєвий шлях О.В. Сухомлинської – взірць професійної відданості обраній справі, невичерпної працьовитості, принципової наукової позиції, вимогливості, високої інтелігентності, людяності.

Майбутня вчена народилася в родині вчителів Василя Олександровича та Ганни Іванівни Сухомлинських. Дитинство Ольги Василівни промайнуло в селищі Павлиш на Кіровоградщині, де В.О. Сухомлинський працював директором середньої школи. Родинне виховання й атмосфера, у якій зростала майбутня вчена, особистий приклад батьків, навчання в Павлиській середній школі сприяли формуванню її характеру, світоглядних і людських цінностей, вибору життєвого шляху.

Ольга Сухомлинська закінчила факультет французької мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов. Працювала викладачем французької мови спочатку у своїй alma mater, потім – у Київському педагогічному інституті імені О.М. Горького (нині – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова). 1977 р. Ольга Василівна вступила до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, нині – Інститут педагогіки НАПН України. Доля надовго пов'язала її з цією установою. Тут О.В. Сухомлинська зростала як науковець і набула управлінського досвіду, обіймаючи посади молодшого, потім старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії історії педагогіки, заступника директора з наукової роботи. Учений успішно вдавалося поєднувати наукову, педагогічну й організаційну діяльність.

1981 р. вчена захистила кандидатську дисертацію «Актуальні проблеми марксистської теорії виховання в сучасній Франції», 1991 р. – докторську «Міжнародний прогресивний учительський рух в боротьбі за демократичну педагогіку». Із проголошенням незалежності України в руслі суспільних змін Ольга Василівна ініціювала вивчення «білих плям» в історії української освіти й педагогічної науки, перегляд теоретико-методологічних засад історико-педагогічної науки.

Активною є участь О.В. Сухомлинської у розгортанні діяльності Національної академії педагогічних наук України: 1992 р. її обрали членом-кореспондентом, а в 1995 р. – дійсним членом АПН України. Упродовж 1994–2017 рр. вона очолює Відділення теорії та історії педагогіки АПН України (нині – Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України). Багато років координує наукові дослідження, здійснювані в Інституті педагогіки НАПН України, Інституті проблем виховання НАПН України, Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) та Педагогічному музеї України. Результати цих досліджень стали фундаментом розвитку освіти й педагогіч-

ної науки. Протягом майже 10 років (з 1994 р.) очолює експертну раду Вищої атестаційної комісії України (нині – ДАК МОН України) з педагогічних наук.

Коло наукових інтересів ученої широке й багатогранне: методологія наукового дослідження, історія української та зарубіжної педагогіки, теоретико-методологічні основи історико-педагогічної науки й порівняльної педагогіки, біографістика, сухоміністика, українська педагогіка періоду 20-х рр. XX ст.; теорія і практика виховання, зокрема морально-етичні засади виховання, питання громадянського, національно-патріотичного, духовного, родинного виховання тощо. Науковий доробок Ольги Василівни налічує понад 500 праць, серед яких монографії, навчально-методичні посібники, довідкові видання, статті в українських і зарубіжних наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій, періодичних виданнях; понад 30 розвідок підготовлено за її наукового консультування або редагування.

З ініціативи О.В. Сухомлинської та під її керівництвом світ побачили такі авторитетні колективні видання, що й нині не втратили своєї актуальності, як-от: навчальні посібники «Нариси історії українського шкільництва (1905–1933)» (1996), «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.)» (2003), «Українська педагогіка в персоналіях» (2005), «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)» (2010), монографія «Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.)» (2013), хронологічно-тематичний покажчик «Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014)» (2014), статті до «Енциклопедії освіти» (2008) – фундаментального видання, підготовленого НАПН України, та ін.

Заслугою Ольги Василівни стало й започаткування та щорічне проведення всеукраїнських історико-педагогічних конференцій, що має неперерічне значення для розвитку історії освіти. Перший науково-практичний семінар «Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя», організований 2001 р. на базі відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, зібрав істориків освіти з різних куточків України. На ньому було прийнято рішення щодо створення Товариства істориків педагогіки й Історико-педагогічного альманаху. Логічним продовженням стали вже традиційні щорічні науково-методологічні семінари з історії освіти в ДНПБ, які

з 2017 р. об'єднують когорту вчених довкола актуальних історико-педагогічних питань.

За роки незалежності України О.В. Сухомлинська зробила вагомий внесок у розроблення концептуальних засад виховного процесу дітей і молоді в нових суспільно-політичних реаліях становлення української державності, зокрема в розвиток таких наукових тем, як «Права дитини від витоків до сьогодення», «Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнської етики». Ідеї вченої знайшли відображення в її численних публікаціях і в нормативних документах, з яких назовемо лише основні, створені під керівництвом або за участю дослідниці: Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2001), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015).

Ольга Василівна сформувала наукову школу дослідження історико-педагогічних феноменів, що ґрунтується на історичних, культурологічних і соціально-антропологічних підходах. Під її керівництвом захищено 15 докторських та 19 кандидатських дисертацій, і робота в цьому напрямі триває. Незважаючи на розмаїття досліджуваних учнями академіка проблем, їх поєднують високий теоретичний рівень, вірогідність джерельної бази та належний ступінь її аналізу.

Вчена започаткувала теоретико-методологічний журнал «Шлях освіти» (1995–2013), визнаний в Україні та за її межами, і була його головним редактором. На жаль, через фінансову неспроможність часопис перестав існувати. Проте гідно підхопив естафету «Історико-педагогічний альманах» (із 2005 р.), модератором та головним редактором якого впродовж 2005–2020 рр. була Ольга Василівна.

Магістральним напрямом діяльності вченої є розвиток сухоміністики. Вона продовжила важливу справу, розпочату її матір'ю, Ганною Іванівною, – збирання й систематизацію всіх надрукованих в Україні та за кордоном творів Василя Олександровича, праць із висвітлення його життєвого шляху й творчого доробку. Науковий простір поповнили підготовлені за наукового консультування академіка О.В. Сухомлинської п'ять бібліографічних посібників (2001, 2008, 2009, 2014, 2018) про життя та діяльність, упровадження ідей В.О. Сухомлинського. Серед них найповніший – до 100-річчя від дня народження педагога, де подано публікації з 1945 р. до 2017 р. Зазначені бібіо-

біографічні посібники становлять ґрунтовну джерельну базу для комплексного вивчення творчої спадщини В.О. Сухомлинського, його педагогічних ідей, а також презентують праці сучасних учених, які досліджують доробок педагога.

2008 р. вчена реалізувала свій давній задум, представивши маловідомі й невідомі апокрифічні матеріали про полеміку в радянській пресі щодо нарисів В.О. Сухомлинського, яка, на її думку, вплинула на подальший розвиток педагогічної науки та школи в СРСР. Видання дістало назву «Етюди о В.А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы».

Стараннями Ольги Василівни 2013 р. побачив світ у автентичному вигляді знаменитий твір педагога «Серце віддаю дітям». Крім того, їй вдалося втілити ще одну мрію – упорядкувати та оприлюднити для широкого загалу дітей, вихователів, учителів, батьків казки й оповідання В.О. Сухомлинського в книжці «Сухомлинський В.О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей» (2016).

Важливою сторінкою у житті дослідниці є плідна та нагнєнна робота у Всеукраїнській асоціації Василя Сухомлинського, що нині функціонує на базі ДНПБ. За ініціативи О.В. Сухомлинської й голови цієї асоціації, нині покійної, академіка Олександри Яківни Савченко проведено 10 міжнародних науково-практичних конференцій та 27 всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю». Завдяки такій подвижницькій діяльності творча спадщина педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського набула нового звучання в незалежній Україні й за її межами, згуртувала навколо себе не одне покоління науковців, стала доступною широким колам громадськості.

Не можна оминати й той факт, що за ініціювання вдячної доньки й відповідального вченого 2003 р. у ДНПБ створено читальний зал Фонду В.О. Сухомлинського на основі переданих родиною педагога документів. Він і нині постійно поповнюється. Неабияких зусиль для цього докладає Ольга Василівна.

Нового імпульсу набула така діяльність О.В. Сухомлинської з 2016 р. на посаді головного наукового співробітника сектору сухоміністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ. Нині дослідниці зосереджує свою увагу на вивченні маловідомих праць, епістолярної спадщини батька, популяризує його педагогічні й літературні твори, опікується діяльністю закладів освіти, що носять ім'я В.О. Сухомлинського. Завдяки їй розвиваються міжнародні зв'язки із зарубіжними освітніми, науковими установами й громадськими організаціями, зокрема Китайської Народної Республіки, де ідеї Василя Сухомлинського широко відомі та популярні. Ольга Василівна бере активну участь у заходах, присвячених творчому доробку педагога в Україні та світі. Величезні зусилля доклала вона до організації відзначення у 2018 р. 100-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського на рівні ЮНЕСКО.

Така багатоаспектна й широкомасштабна діяльність не може залишитися в тіні. Тому зовсім не дивно, що О.В. Сухомлинська є володаркою низки почесних нагород, серед них: ордени княгині Ольги I, II, III ступенів, Грамота Верховної Ради України, медалі НАПН України «Ушинський К. Д.», «Леся Українка», відзнака Всеукраїнської освітньої фундації Міньюань тощо.

Переконані, що попереду на ювілярку чекають нові відкриття й звершення на ниві розвитку української освіти та науки. Тож від усього серця зичимо Ользі Василівні ще багато сонячних літ, міцного здоров'я, родинного затишку й тепла, задоволення від своєї справи та реалізації всього задуманого!

**За дорученням колективу
Лариса БЕРЕЗІВСЬКА,
директор ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО,
науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства
та біографістики ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського**

Сухомлинівські читання: актуальність незаперечна

24 вересня 2021 р. відбулися XI Міжнародні та XXVIII Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Розмірковуємо про художньо-емоційний світ дитинства», організовані у співпраці Національної академії педагогічних наук України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського, Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації, Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

У Читаннях взяли участь науковці з Китаю, Польщі, Австралії, Угорщини, Словаччини.

Із вітальним словом до учасників звернулися директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації **Мар'яна Марусинець**, директор Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти **Ярослав Сивохоп**, голова Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського **Леся Сухомлинська**, головний науковий співробітник ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського **Ольга Сухомлинська**.

Доповіді пленарного засідання представили глибину ідей і творчості українського педагога-добротворця: «Василь Сухомлинський і його художньо-образний світ» (**Ольга Сухомлинська**), «Емоційно-ціннісний чинник у виховних стратегіях Василя Сухомлинського» (директор Інституту проблем виховання НАПН Укра-

їни **Іван Бех**), «Сказки Сухомлинського в детских рисунках» (професор Monash University **Алан Кокеріль**, Мельбурн, Австралія), «Світоглядні і науково-педагогічні константи освітньої діяльності В. Сухомлинського» (професор Закарпатського ІППО **Василь Химинець**), «Чинники емоційно-духовного розвитку дітей у спадщині В.О. Сухомлинського» (професор Південноукраїнського НПУ імені К.Д. Ушинського **Алла Богуш**), «Система роботи вчителів початкових класів з формування в учнів навичок складання казок» (директор Павлівського ліцею імені В.О. Сухомлинського **Валентина Деркач**), «Значение идей Василия Сухомлинского о гармоническом развитии детей для педагогов Китая» (професор Пекінського педагогічного університету **Сяо Су**, Китай), «Віртуальна музична

схрипка Василя Сухомлинського: від змісту до форми» (директор Педагогічного музею України **Олександр Міхно**), «Дитяча усмішка: досвід співпраці школи, університету і бібліотеки (на прикладі літературної спадщини В. Сухомлинського» (доцент Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка **Маргарита Козир**).

У рамках читань відбулися онлайн-засідання п'яти секцій: «Художньо-емоційний супровід навчання та виховання дітей: актуалізація педагогічної спадщини В. Сухомлинського», «Від «Школи радості» до формування культури почуттів та їх реалізації в Новій українській школі», «Художньо-емоційний світ казок В. Сухомлинського в діяльності закладів освіти різного рівня», «Виховання емоційної культури вчителя крізь

призму ідей Василя Сухомлинського», «Роль шкільних бібліотек у розвитку художньо-емоційного світу дитинства».

Актуальність художньо-емоційного супроводу навчання та виховання дітей крізь призму педагогічної системи В.О. Сухомлинського помітно зростає в період розбудови Нової української школи. Професійна, творча атмосфера Читань засвідчила, що вони є майданчиком для обміну досвідом та окреслення перспектив.

Леся СУХОМЛИНСКА,
науковий співробітник
сектору сухомлиністики
відділу педагогічного
джерелознавства
та біографістики
ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського

Василь Сухомлинський про найголовніше у педагогічній праці

Немає такого педагога-практика, який би стільки розмірковував, уболівав і написав про особистість і діяльність шкільного вчителя, скільки В.О. Сухомлинський. В усіх його найвідоміших книгах – «Серце віддаю дітям», «Духовний світ школяра», «Сто порад учителям», «Павлівська середня школа», «Розмова з молодим директором школи», «Як виховати справжню людину», «Людина неповторна», «Вірте в людину», «Шлях до серця дитини», «Народження громадянина», «Методика виховання колективу», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» – та в переважній більшості статей відображено найрізноманітніші аспекти соціально-гуманітарної, психолого-педагогічної, фахової підготовки і практичної діяльності вчителя.

Сам Василь Олександрович, працюючи на посадах заступника й директора школи, завідувача районного відділу народної освіти, а останні 22 роки свого короткотривалого життя – директором Павлівської середньої школи Онуфріївського району Кіровоградської області, вважав себе передусім народним учителем, вихователем-наставником дітей.

Під час однієї із зустрічей з болгарськими вчителями і вченими В. Сухомлинського запитали: «Що, на вашу думку, найголовніше в нашій педагогічній праці?». «Моя відповідь була дуже загальною: знати дитину», – зазначає Василь Олександрович у статті «На нашій совісті – людина». У ній педагог-гуманіст роздумує над тим, а «що ж означає знати дитину». З цього приводу він, зокрема, роз'яснює: «Ми намагаємося знати про дитину якнайбільше: яке в неї здоров'я, які особливості її організму, як дитина мислить, відчуває, сприймає навколишній світ... Головне – розпочати проникнення педагога в духовний світ дитини, розпочати вивчення її мислення, почуттів, характеру, волі, інтересів. Виховувати – це насамперед знати дитину...», кожна дитина – це особливий, неповторний світ».

Життя переконало Василя Олександровича в тому, що «вивчати дитину, пізнавати індивідуальні особливості її психіки, проникати в її духовний світ – це означає бачити взаємодію дитини з навколишнім світом, з речами і явищами, з людьми, із силами природи. За партою дитина не розкривається перед вами; тут ви бачите результат її розумового розвитку і праці...». Педагог-практик переконався, що «не можна знати дитину, не можна спостерігати її, якщо між педагогом і дитиною – вчительський стіл». Отже, «щоб знати дитину, щоб прочитати хоч би перші сторінки невідомої для нас книжки, треба зрозуміти, як дитина бачить навколишній світ», – наголошує Василь Олександрович у згаданій статті. А у книзі «Як виховати справжню людину» Василь Олександрович ще переконливіше стверджує: «Я вважаю, що школа лише тоді школа, коли головний предмет у ній – людинознавство, коли пізнання світу починається з пізнання людської душі...».

Ідея вивчення і знання дитини є генеральною і наскрізною в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Ось як він пише про це у книзі «Серце віддаю дітям»: «Восени 1951 р., за 3 тижні до занять, одночасно з прийомом дітей до 1 класу, школа взяла на облік 6-річних хлопчиків і дівчаток, тобто тих, кому починати навчання через рік. З цими дітьми я мав працювати 10 років». Рік, що передував навчанню за партою, був потрібний Василеві Олександровичу для того, «щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці», оскільки вважав, що: «Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня – без цього не можна нормально вчити».

«Немає двох дітей, однакових за мисленням, за сприйманням навколишнього світу, за індивідуальними особливостями розвитку розуму, волі, характеру, кожна дитина – це особливий, неповторний світ. Вихова-

ти особистість, сформувати душу людини можна, тільки зрозумівши цей світ, пізнавши всі його тайники», – наголошує Сухомлинський-практик у статті «На нашій совісті – людина».

У статті «Невідкладні проблеми теорії і практики виховання» В.О. Сухомлинський рекомендує в основу педагогічного процесу покласти принцип індивідуального підходу до кожної дитини, аби вона досягала найвищої сходинки інтелектуального розвитку, піднятися на яку дає змогу повний розквіт її здібностей. Для цього учитель має постійно приділяти увагу психологічному супроводу, забезпеченню шкільного навчання, оскільки на практиці педагоги переважно дбають про опанування учнями змісту освіти, тобто більше переймаються проблемами знань, умінь, навичок та оцінок. Василь Олександрович уважав за потрібне не забувати, образно кажучи, спочатку «заглянути» в душу дитини, і вже на цьому підґрунті здійснювати процес навчання і виховання. Тому він не погоджувався з тими критиками, які вважали, що в деяких його працях

нібито превалює психологічний матеріал над педагогічним. У цьому зв'язку павлівський вчений-гуманіст стверджує: «...без психології педагогіка взагалі немислима», наголошуючи, що й шкільні методики мають бути передусім глибоким психологічним аналізом розумової праці учнів, а не коментуванням чи довантажуванням змісту підручників другорядними, інколи зайвими матеріалами.

Завдання вчителя – постійно переглядати застосовувані дидактичні методи і прийоми, диференційовано добирати ті з них, які сприятимуть більш успішному розвитку індивідуально-вікових і творчих здібностей школярів. «Наша учительська місія – захистити дитячу душу». «Не можна ламати природу дитинства», – наголошував директор Павлівської середньої школи у своїх зверненнях до педагогічних працівників і батьків. А у книзі «Розмова з молодим директором школи» вчений-практик зазначає: «Ми дбаємо про те, щоб психологія була справжнім компасом у практичній роботі колективу».

Дружина Василя Олександровича Ганна Іванівна Сухомлинська в інтерв'ю кореспонденту журналу «Дошкільне виховання» відзначила, що «Василь Олександрович ніколи не прикидався маленьким. Просто зумів пронести крізь життя дитячу чистоту душі, жагу знань, спрагу краси. Тому досить легко знаходив спільну мову з малечою. Та й вона ставилася до нього з цілковитою довірою, ділилася своїми бідами, звіряла радощі». Отже, заклик Януша Корчака – піднятися до духовного світу дитини, а не поблажливо ставитися до неї – павлівський педагог-гуманіст проніс як заповіт крізь усю свою подвижницьку життєдіяльність. У книзі «Сто порад учителям» він знову-таки наголошує: «Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється». «Знати дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом», – висновує Василь Сухомлинський і у книзі «Розмова з молодим директором школи».

У статті «Як любити дітей» Василь Олександрович промовисто та однозначно стверджує: «Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору». Вивчення і знання дитини слугуватиме встановленню гуманно-партнерських взаємостосунків між учасниками освітнього процесу, на що і спрямовує їх Концепція нової української школи.

Михайло АНТОНЕЦЬ,
голова Педагогічної плеяди
імені Василя Сухомлинського,
кандидат педагогічних наук

Сергій ПИРОЖКОВ,
віцепрезидент НАН України,
голова Секції суспільних
і гуманітарних наук НАН України,
академік НАН України

Назім ХАМІТОВ,
провідний науковий співробітник
Інституту філософії
Ім. Г.С. Сковороди НАН України,
член-кореспондент НАН України

Закінчення. Початок у газеті
«Освіта і суспільство» № 7-8, 2021

Розглянемо специфіку національної стійкості України, що відображає її визначальні ментальні риси і одночасно відкриває цивілізованому світові.

ГУМАНІЗМ

Ми вже визначили, що поняття «стійкість», на відміну від концепту «сталість», визначає змістовні і якісні характеристики буття країни. Чим же може бути змістовно наповнена, визначена й спричинена конструктивна національна стійкість України? Якщо ми говоримо про національну ідентичність, що може бути ознакою всієї української політичної нації, то потрібно виділити її світоглядний стрижень, який є компліментарним з навколишнім світом, а також архетипові ознаки культури, котрі зумовлюють своєрідність цієї ідентичності.

Враховуючи, що Україна належить до християнського цивілізаційного світу, для якого особистість, її свобода й гуманістична самореалізація є вищою цінністю, таким світоглядним стрижнем може бути *християнський гуманізм*.

У попередніх публікаціях нами зазначалося, що християнський гуманізм є духовно-культурним мостом між Україною і євроатлантичною та євразійською цивілізаційними спільнотами, що запобігає конфліктності, інтегрує в ці спільноти, при цьому посилюючи, а не ослаблюючи нашу суб'єктність. Тепер ми можемо поставити питання про важливість, але недостатність християнського гуманізму. Проблема в тому, що будь-який гуманізм, навіть такий доволі відкритий до всіх груп та спільнот як християнський, обмежений наявним буттям людини. Він висуває низку вимог до взаємодії з Іншим, але не з самим собою.

У попередньому числі газети «Освіта і суспільство» видрукувано початок статті Сергія Пирожкова і Назіма Хамітова. Тут читайте закінчення.

Національна стійкість заради незалежності і розвитку України

Зараз ми повинні зробити наголос на розвитку людини, русі від індивідуальності, яка здатна лише відстоювати свою ідентичність, солідаризуючись з іншими індивідуальностями, до особистості, яка в процесі власного формування має змінюватися, трансцендувати, виходити за власні межі. Вченням, що робить наголос на розвитку людини як особистості, є персоналізм, тенденції якого є доволі органічними для вітчизняної філософської думки. Суть персоналізму полягає у вимозі розвивати свої потенції, передусім духовні, приймаючи при цьому цінність іншої особистості та унікальність шляху її розвитку. Такий підхід був означений ще Григорієм Сковородою, який вперше доволі чітко висловив кредо українського персоналізму, як «сродна праця». У цьому контексті персоналізм постає як *діяльний гуманізм*, що сприяє розвитку особистості, виводить з наявного буття, де всі потенції приховані, до їх розкриття, що й означає справжню суб'єктність.

В результаті можливий такий попередній висновок: **для набуття конструктивної національної стійкості України її ідентичність повинна світоглядно проявлятися як християнський гуманізм та персоналізм. При цьому потрібна відкритість всім світоглядним позиціям, що вбачають вищу цінність у вільній та гідній самореалізації особистості у співтворчості з Іншим.**

Враховуючи схильність українців до такого культурного архетипу як індивідуалізм, який став вже *архетипом світогляду й поведінки*, персоналізм набуває доволі великої значущості – як світоглядний принцип, що дозволяє піднятися над індивідуалізмом й «сродно» *єднатися – без авторитаризму, образу вождя та ідеології вождизму*. Адже ідеологія вождизму з необхідністю включає в себе ксенофобію, агресію, репресивність й саморепресивність, що є чужим для української ментальності. Українці глибоко спрямовані не до обцинних форм єднання, в яких особистості нівелюються під пресом «вічно правильних» норм та «єдино можливих» ідеологічних наративів і метанаративів, а до вільного обговорення з урахуванням позиції Іншого і повагою до нього.

Персоналізм як універсальний принцип унікально виражає архетипова українська *світоглядна толерантність* – здатність до обережного, стриманого ставлення до світоглядної позиції Іншого, його принципів та цінностей. Інша справа, що така здатність українця має виходити від толерантності як обережності до толерантності як співтворчої взаємодії – тієї самої сродності, яка складає серцевину будь-якої ідентичності й консолідованості. Саме на основі такої активної співтворчої толерантності і можлива продуктивна стратегія національної стійкості України. Важливо, що світоглядна толерантність поєднується з таким архетипом української культури як *кордоцентризм*, що робить її про-

никливою, наповнює душевною теплою й духовним піднесенням.

ЕЛЕМЕНТИ МОДЕЛІ

Можна виділити основні елементи моделі конструктивної національної стійкості України, які одночасно є її принципами:

Цивілізаційна визначеність і цілісність. Стратегія національної стійкості України існує в ім'я утвердження *сталого розвитку її цивілізаційної суб'єктності*, що зумовлює її смисл, ресурсність та спрямованість. Отже, результат дії стратегії конструктивної національної стійкості – не просто *стійкість ідентичності*, а розвиток сильної й гуманістичної цивілізаційної суб'єктності нашої країни. Якщо ми визнаємо, що цивілізаційна суб'єктність можлива лише на рівні країни, а не окремих волонтерських, громадських рухів чи будь-яких інституцій держави, то і національна стійкість України – це *стійкість держави в єдності з громадянським суспільством*, а тому маємо говорити про стратегію національної стійкості країни в цілому, яка у своїх розвинених формах стає стратегією *цивілізаційної стійкості*.

Стратегія національної стійкості країни в цілому означає й консолідацію всіх регіонів України навколо загальнонаціонального цивілізаційного проекту, його принципів та цінностей, а також визнання цивілізаційної суб'єктності вищим пріоритетом.

Випереджувальний характер та інноваційність. Національна стійкість України повинна мати випереджувальний характер щодо викликів, загроз і криз – як зовнішніх, так і внутрішніх. Проте для її конструктивності потрібен не лише динамізм, а й *інноваційність*. Без такої якості національна стійкість може стати *репресивністю*, а тому – безкінечним пошуком «ворогів народу». Лише інноваційний характер стратегії національної стійкості здатен надати їй конструктивність, виводячи за межі повтору традиційних форм стійкості.

Людиноцентризм. В демократичному суспільстві національна стійкість, як і цивілізаційна суб'єктність, існує заради гідної самореалізації людини. В цьому відмінність стратегії національної стійкості України від подібних стратегій наших авторитарних сусідів.

Вказані риси і принципи компліментарні архетиповим основам української культури і ментальності, а тому вони відповідають *реальним потенціям української політичної нації*.

Отже, саме ці принципи можуть бути методологічними орієнтирами і ціннісними стрижнями всіх етапів реалізації моделі конструктивної стратегії національної стійкості, а також розвитку її пріоритетних напрямів.

СТРАТЕГІЯ ВІДПОВІДІ

Цілком очевидно, що реалізація ефективної і конструктивної стратегії національної стійкості України потребує аналітичного (тео-

ретичного) і практичного етапів. Більш глибоке усвідомлення проблеми дозволяє зробити висновок, що стратегія національної стійкості, яку ми усвідомлюємо як стратегію відповіді на виклики та випередження загроз цивілізаційній суб'єктності країни у сучасному кризовому світі, потребує здійснення як мінімум трьох принципових етапів: **1) аналітичного, 2) практичного та 3) постаналітичного**.

Перший етап включає в себе моніторинг реальних подій та ситуацій у світі з метою передбачення конкретних внутрішніх або зовнішніх викликів і загроз, відділення перших від других, їх класифікацію та з'ясування взаємозв'язків, а також вироблення плану дій щодо їх випередження, нейтралізації і протидії.

На другому етапі відбувається практичне здійснення нейтралізації деструктивних викликів та загроз і протидії їм.

На третьому етапі – аналітика результатів і наслідків практичного етапу, що стає основою для корекції практичних дій.

Перший і останній етапи в їх теоретичних і методологічних вимірах потребують значного інтелектуального потенціалу, який може забезпечити взаємодія фахових аналітиків та експертів (передусім з НАН України, університетів та інших авторитетних дослідницьких інституцій) з представниками органів виконавчої влади, відповідальними за національну безпеку держави.

НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ

Спробуємо виділити кілька пріоритетних напрямів формування стратегії національної стійкості України. Як ми вже зазначали раніше, основною метою національної стійкості є збереження та розвиток цивілізаційної суб'єктності нашої країни. Це означає, що ми повинні забезпечити декілька напрямів стійкості. При цьому національну стійкість ми можемо трактувати і як процес, *стратегію*, і як певну якість, *результат втілення стратегії*.

Ми виділили зовнішній та внутрішній виміри національної стійкості. З усіх проявів зовнішньої стійкості найважливішим є напрям *зовнішньополітичної стійкості*, що потребує постійного поглибленого аналізу зовнішньополітичного середовища на предмет наявності в ньому явних і гібридних загроз для цивілізаційної суб'єктності нашої країни та оцінки здатності нашої держави ефективно протидіяти їм, виробляючи відповідні рекомендації.

Зупинимось тепер на напрямках, які, на перший погляд, складають *внутрішній вимір* загальної стратегії національної стійкості, але насправді в умовах глобального світу є одночасно і внутрішніми, і зовнішніми.

Стратегія економічної стійкості. Зрозуміло, що успішна економіка є базисом цивілізаційної суб'єктності країни, а звідси стає важливим предметом стратегії на-

ціональної резильєнтності. Тому потрібен аналіз зовнішньо- та внутрішньоекономічного середовища України на предмет наявності викликів і загроз, окреслення найбільш реальних шляхів відповідей і запобігання. Важливим складником економічної резильєнтності країни є *енергетична стійкість*, що потребує проведення моніторингу світового й регіональних енергетичних ринків та ефективної енергетичної політики Української держави в контексті усвідомлення актуальних загроз і викликів, а також можливостей протидіяти їм.

Стратегія соціально-політичної й правової стійкості передбачає аналіз і нейтралізацію деструктивних викликів і загроз в контексті розвитку внутрішньої політики країни, її політикуму, взаємодії держави і громадянського суспільства, а також правової та правоохоронної систем України, їх місця в міжнародно-правовій архітектурі.

Стратегія гуманітарної стійкості потребує аналіз викликів та загроз розвитку людини в Україні (забезпеченню базових потреб і прав людини) та ефективну відповідь на них шляхом ефективного функціонування гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів. До структури стратегії гуманітарної стійкості, напевно, треба включити *стратегію демографічної стійкості* – як актуальний напрям, одним з найважливіших елементів якого є природний рух населення та міграційні проблеми України у глобалізованому світі.

Стратегія духовно-культурної стійкості вимагає ґрунтовного дослідження мистецького та релігійного середовища України як таких, що мають найбільший вплив на формування світогляду, оцінку викликів і загроз у цій сфері й вироблення рекомендацій з їх випередження та нейтралізації.

Стратегія освітньої й наукової стійкості передбачає аналіз викликів і загроз в контексті розвитку освіти і науки, зокрема, зовнішніх впливів на ці сфери. Успішні відповіді на виклики і загрози потребують збалансованого поєднання зарубіжних інновацій в організації освітньої і наукової сфер з розвитком продуктивних вітчизняних традицій.

Стратегія стійкості масових комунікацій (стратегія мережно-інформаційної стійкості) потребує оцінки інформаційного середовища України щодо викликів та загроз (передусім у ЗМІ й соціальних мережах Інтернету) та здатності ефективно їм протидіяти.

Стратегія військово-політичної стійкості може бути виділена окремим напрямом, враховуючи стан гібридної війни, в якому знаходиться наша країна. При реалізації цього складника стратегії національної стійкості важливим є дослідження міжнародного військово-політичного середовища та вітчизняного військово-політичного й військово-тех-

нічного потенціалу в умовах гібридної війни.

ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ

Зупинимось на проблемі взаємодії національної стійкості і національної безпеки. Поняття «національна стійкість» і «національна безпека» та реалії, що вони їх віддзеркалюють, є достатньо близькими, і на перший погляд, навіть тотожними. Проте більш глибоке осмислення прояснює відмінності: національна безпека є стан захищеності ідентичності країни та самого її існування, реалізації її національних інтересів, тоді як національна резильєнтність постає доволі ефективною стратегією забезпечення такої стану, як вже було зазначено, є фундаментальною запорукою національної безпеки. При цьому надзвичайно важливо розуміти, що і національна безпека як стан, і національна стійкість як стратегія його забезпечення є лише засобами досягнення й розвитку сильної та гуманістичної цивілізаційної суб'єктності країни. Адже саме така суб'єктність відкриває для громадян можливість розвитку, гідної самореалізації та щасливого життя.

Чому стратегія національної стійкості стала актуальною для забезпечення національної безпеки сучасних держав? Справа в тому, що сучасний світ розвивається в просторі постійної геополітичної турбулентності та порушення ustalених норм міжнародного порядку, причому це відбувається доволі динамічно, тому «пропущені удари» загроз та викликів можуть призводити до справжніх економічних, екологічних, гуманітарних криз та катастроф, коли країна безнадійно відстає від більш ефективних і потужних геополітичних гравців, втрачає суб'єктність, а її народ – рівень життя та можливості самореалізації.

Тому випередження й нейтралізація викликів та загроз на ранніх етапах стає своєрідною профілактикою «серйозних хвороб» держави, які по суті, є деформаціями її цивілізаційної суб'єктності. Така профілактика є значно менш затратною, а отже ефективнішою, ніж подальше «лікування». Іншими словами, якщо ми припустимо, що національна безпека держави є необхідним мінімумом цивілізаційної суб'єктності, який потрібен для її інноваційного розвитку, то національна стійкість нині постає одним з найкращих каталізаторів забезпечення і національної безпеки, і цивілізаційної суб'єктності.

Актуальність розроблення стратегії національної стійкості та її практичне втілення обумовлені також і тим, що в сучасному глобалізованому світі маємо суперечливе поєднання ірраціоналізму й прагматизму у свідомості політичних еліт країн та їх населення. В міжнародній політиці мусимо констатувати зміщення акцентів з цінностей на інтереси, наростання егоцентризму держав та блоків.

Отже, можемо впевнено констатувати: жоден геополітичний гравець – країна чи союз країн – не вирішить за Українську державу та громадянське суспільство нашої країни проблему національної стійкості. Настав час інтенсивно розробляти цю стратегію власними силами, щоб в умовах сучасного багатополарного світу не втратити власний суверенітет, незалежність і можливість справжньої суб'єктної реалізації.

Олександр МІХНО,
директор
Педагогічного музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

**180 років від дня народження
Анатолія Вахнянина (1841–1908),
українського громадсько-політичного діяча, композитора, педагога і журналіста**

Анатоль Климентович Вахнянин народився 19 вересня 1841 в селі Сенява, неподалік від Перемишля. Навчався в Перемишльській гімназії, далі вивчав теологію у Львівській духовній семінарії, займався літературною й музичною діяльністю. На другому році навчання в семінарії почав видавати ілюстрований гумористичний часопис під псевдонімом «Клепайло». У 1865–1868 Вахнянин вивчав історію та географію у Віденському університеті. У 1867 організував студентське товариство «Січ».

Після закінчення університету в 1868 повернувся до Львова, де продовжив педагогічну діяльність в Академічній гімназії та долучився до створення «Просвіти» у 1868. А. Вахнянина було обрано першим головою «Просвіти» (1868–1870). Товариство сприяло культурному, освітньому та духовному розвитку українського народу. Одним із головних напрямів діяльності Товариства була видавнича справа. Шкільні книжки товариство «Просвіта» видавало до 1876 (загалом було видано 17 підручників тиражем 13 тис. примірників). Проводило товариство і багато різних заходів. Найпомітнішим серед них було відзначення роковин смерті Т. Шевченка, що його започаткували в 1860-х студенти, а згодом члени «Просвіти» разом з іншими українськими організаціями Львова проводили його щорічно.

Розвиваючись, Товариство відкриває окремі структурні підрозділи, що переважно були зосереджені у Львові. У 1869 створено бібліотеку й архів «Просвіти», поряд з ними – музей, де зберігалися колекції нумізматики, різні старовинні вироби: культові речі, музичні інструменти, етнографічні матеріали, а також портрети, картини тощо. На початку ХХ ст. музей розформовано. Частину фондів Товариство передало Національному музею, частину – до музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

У 1878–1879 А. Вахнянин був редактором видання «Листи з Просвіти», співредактором газети «Діло». У 1881 був одним зі співзасновників «Педагогічного товариства», основна

Вересень 2021. Постаті

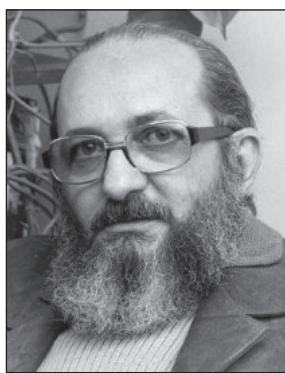
мета якого – заснування й примноження кількості українських народних шкіл, надання їм матеріальної допомоги.

Вахнянин брав участь у становленні Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ). 11 травня 1893 на загальних зборах НТШ він став директором історико-філософської секції.

1891 А. Вахнянин був одним із засновників хорового товариства «Львівський Боян». 1903 заснував Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у Львові та став його першим директором. Він був засновником і керівником «Союзу співочих і музичних товариств». А. Вахнянин – автор опери «Купало», музики до драми Т. Шевченка «Назар Стодоля», хорів, пісень, а також літературних творів «Три тополі», «Розповіді та гуморески» (1902), «Спогади про життя» (1908), шкільних підручників.

Анатолій Вахнянин помер 11 лютого 1908 у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

**100 років від дня народження
Пауло Фрейре (Paulo Freire; 1921–1997), бразильського педагога і психолога**

Пауло Фрейре народився 19 вересня 1921 в м. Ресіфі (Бразилія). Переживши економічну кризу 1930-х, він пізнав бідність і голод. Проблеми, з якими зіткнувся у дитинстві, стали основою його майбутніх переконань. Фрейре дотримувався поглядів, що освіта має бути однаково відкритою для всіх верств населення, незалежно від соціального стану, расової та релігійної приналежності.

1943 вступив до Університету Ресіфі. Хоча він навчався на юриста, багато часу приділяв вивченню філософії (особливо феноменології) і психології мови. Після випуску він вирішив не працювати за фахом, а став учителем португальської мови в середній школі.

З 1947 до 1957 обіймав посаду директора відділу освіти та культури Соціальної служби для промисловості у штаті Пернамбуку, працював над проблемами шкіл і проводив експерименти з поширення грамотності. 1959 захистив докторську дисертацію в Університеті Ресіфі, де викладав історію і філософію педагогіки. З 1961 – директор Департаменту культурного розвитку та перший директор (1963) Служби підвищення рівня культури в Університеті Ресіфі.

1962 Фрейре отримує можливість застосувати свою теорію на практиці і навчає 300 неписьменних працівників цукрових плантацій читати і писати за 45 днів. Після цього бразильський уряд схвалив створення тисяч подібних культурних гуртків по всій країні.

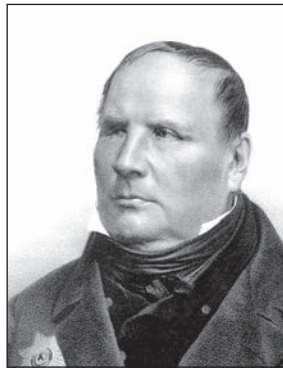
Військовий переворот 1964 перервав освітню діяльність П. Фрейре і спричинив його вигнання з Бразилії. Проте це дало йому змогу подорожувати та набувати досвіду для подальшого поширення власних поглядів. Він переїхав до Чилі, де працював над програмою освіти дорослих в органах ЮНЕСКО та Чилійському інституті аграрних реформ. Тривалий

час перебував у Женеві, де став президентом Інституту культурної дії, спеціальним радником Всесвітньої ради церков у питаннях освіти. 1985 бразильський науковець зміг знову обійняти посаду старшого професора Федерального університету штату Пернамбуку, колишнього Університету Ресіфі. Згодом він став секретарем освіти муніципалітету Сан-Паулу і запровадив вдалі реформи.

Проблеми соціальної нерівності тагноблення є фундаментальними в освітній діяльності П. Фрейре. Він є автором численних наукових і практичних праць: «Освіта як практика свободи» (1967), «Поширення чи спілкування» (1969), «Листи до Христини» (1996) та ін. Завдяки книзі «Педагогіка пригноблених» (1968) він став відомим. У цій книзі вченому вдалося поєднати глибокі філософські думки щодогноблення людини людиною із практичними порадами педагогам.

Помер ПаулоФрейре 2 травня 1997 в Сан-Паулу, Бразилія.

**220 років від дня народження
Михайла Остроградського (1801–1862), українського математика, педагога**

Михайло Васильович Остроградський народився 24 вересня 1801 в селі Пашенівка, нині Козельщинського району Полтавської області. Нащадок давнього козацького роду, М. Остроградський, належав до геніїв, які значно випереджали свій час. Початкову освіту здобув у пансіоні при Полтавській гімназії, де директором був Іван Котляревський. Закінчив курс математичного факультету в Харківському університеті; потім відвідував лекції в Сорбонні і в Колеж де Франс (Париж).

Остроградський – один із провідних математиків середини ХІХ ст., засновник наукової математичної школи, відомий популяризатор науки. Світ знає його дослідження з математичного аналізу, математичної фізики, геометрії, теорії механіки. Вражає діапазон тем, якими цікавився вчений: аналітична механіка, теорія удару та балістика, варіаційне числення, теорія чисел, теорія ймовірностей тощо. Іменем вченого названий метод інтегрування шляхів сполучення в Санкт-Петербурзі. Наукові здобутки Михайла Остроградського визнані вченими всього світу.

Критерієм цінності наукової роботи Остроградський завжди вважав практику. Небагато можна назвати видатних математиків світу, чий теорії так широко використовувалися б на практиці, як ідеї Остроградського. Його наукові досягнення високо ці-

нували сучасники. Вчений був обраний академіком Імператорської академії наук у Петербурзі та почесним доктором Віленського і Гельсінгфорського університетів, 1834 – членом Американської, 1841 – Туринської, 1853 – Римської та 1856 – членом-кореспондентом Паризької академії наук.

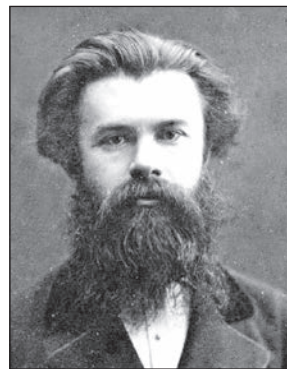
Михайло Остроградський був прекрасним педагогом. Вищі спеціальні навчальні заклади вважали за честь мати його у себе професором. Видатні дослідження Остроградського, багаторічна плідна педагогічна діяльність і створення найпередовішої наукової школи принесли йому заслужену славу найвидатнішого математика свого часу.

Остроградський любив рідну мову, рідну літературу, добре знав і високо цінував творчість Тараса Шевченка, з яким був знайомий і знаходився в добрих відносинах, багато творів якого читав напам'ять.

Помер учений 1 січня 1862 в Полтаві. Із Полтави труну з померлим на звичайних сільських саних повернули на малу батьківщину – в Пашенну, де поховали у фамільному дворянському склепі.

У 2001 за рішенням ЮНЕСКО ім'я Михайла Остроградського було занесено до списку видатних математиків світу.

**180 років від дня народження
Михайла Драгоманова (1841–1895), українського вченого-історика, публіциста, філософа, педагога, суспільно-політичного і громадського діяча**

Михайло Петрович Драгоманов народився 30 вересня 1841 у м. Гадячі на Полтавщині в родині небагатих дворян. Батьки його – нащадки козацької старшини, чим Михайло пишався. Навчався в Гадяцькому повітовому училищі, потім в Полтавській гімназії й на історико-філологічному факультеті Київського університету.

Після закінчення університету став приват-доцентом, викладав історію. У 1875 був звільнений з посади як «політично неблагонадійний». Після Емського указу 1876 Драгоманов вимушений був емігрувати. Він спочатку їде до Відня, потім Женеви (Швейцарія), де організовує друкарню та разом зі своїми прихильниками видає український часопис «Громада», твори українських письменників. У цій друкарні побачили світ і твори Т. Шевченка, і роман Пана Мисиря «Хіба ревуть воли, як ясла повні», й багато інших.

1889 на запрошення уряду Болгарії Драгоманов їде до Софії, де займає кафедру історії в тодішній Софійській вищій школі (тепер університет). Професорська діяльність М. Драгоманова у Київському та Софійському університетах засвідчує його талант фахівця, умілого вихователя. Так, учений розробив низку важливих питань методики вищої школи. Йдеться, насамперед, про статтю «Стан і завдання науки древньої історії», яка була прочитана ним студентам Київського університету як вступна лекція до курсу загальної історії.

Закінчення на с. 12

Для формування соціальної єдності

Рецензія на книгу «Овчарук О.В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи монографія / О.В. Овчарук. – Київ : ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. – 400 с.»

Проблематика наукового дослідження О.В. Овчарук знаходиться на перетині політики, соціальної практики і важливого напрямку педагогічних досліджень, що в комплексі складають основу для пошуку нових способів формування соціальної єдності, зокрема, в теорії і практиці сучасної шкільної освіти з урахуванням світового і європейського досвіду. Упродовж останніх двох десятиліть освіту для демократичного громадянства і прав людини було запроваджено в якості основи освітніх реформ практично у всіх країнах Європи, що вплинуло на складові національних освітніх систем. Контекстне вивчення цих процесів є особливо важливим для України, яка стоїть на шляху здійснення своєї історичної місії – реалізації національної ідентичності в соціальній, політичній, економічній і духовно-культурній сферах. Як член Ради Європи, наша країна підтримує і вводить в українську систему освіти головні положення освітньої стратегії, розроблені цією міжнародною організацією.

Актуальність дослідження підсилюється тим фактом, що нині Європа переосмислює поняття «громадянська освіта» і навіть на термінологічному рівні існують різні наголоси та звучання. Так, Європейська Комісія в своїх документах використовує поняття «активне громадянство», Рада Європи – «демократичне громадянство», Мережа освітньої інформації «Еврідика» – «відповідальне громадянство». Таким чином, ці найбільші європейські інституції працюють над зміною концепту громадянства. Процес супроводжується гострими дискусіями вчених, політиків, практиків освіти, особливо стосовно регіонального (східного) виміру європейської політики сусідства.

Автором сформовано джерельну базу, яка відзначається різноманітністю і достатньою структурною повнотою. Вона включає 684 найменування, з них 295 – іноземними мовами.

Незаперечним є практичне значення наукової роботи в контексті реалізації концепції Нової української школи та безпосередньої участі автора в розробці науково-методичного забезпечення впровадження освіти для демократичного громадянства у шкільну освіту в Україні («Збірник прикладів занять з питань освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини», систематизований матеріал та адаптація серії посібників Ради Європи «Живемо у демократії», «Навчаємось демократії» та ін.). Отримані висновки мають цінність для подальших наукових розвідок, розробки лекційних і практичних занять із курсів «Загальна педагогіка», «Історія педагогіки»,

«Порівняльна педагогіка» та ін. для підготовки сучасних магістрів і докторів філософії педагогічного напрямку.

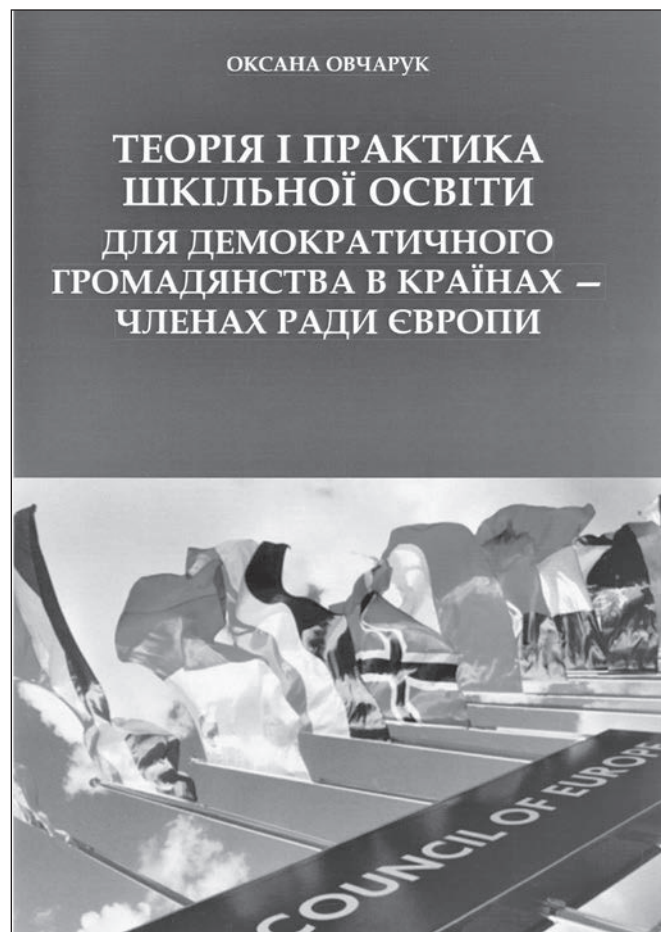
У першому розділі книги містяться результати аналізу концептуальних підходів до проблеми становлення та розвитку ідей демократичного громадянства в країнах-членах Ради Європи. Для цього автор здійснила бібліографічний аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел з наголосом на нормативно-правовій підтримці освіти для демократичного громадянства. На цій основі показано витoki, еволюцію та обґрунтовано періодизацію й основні характеристики етапів розвитку феномена демократичного громадянства в країнах-членах Ради Європи. Як позитивне, відзначимо, що належне місце займають матеріали аналізу досліджуваної проблеми в Україні, які проходять рефреном крізь всі розділи наукової праці.

Оксана Овчарук переконливо доводить, що під тиском нових викликів Європа піднімається на новий рівень освітньої політики (бажана стратегія, актуальна стратегія, стратегія в дії), механізмів взаємодії і моделей запровадження освіти для демократичного громадянства.

Другий розділ книги якраз присвячено аналізу провідних стратегій Ради Європи та Європейського Союзу щодо здійснення освіти для демократичного громадянства та їх впливу на її формування змісту у країнах Європи та в Україні. Автор цілком виправдано залучає до аналізу документи Європейської Комісії, адже провідні стратегічні ініціативи і програми (особливо щодо міжкультурного діалогу, компетентнісного підходу в освіті і т.д.) спільно підтримуються цими впливовими європейськими інституціями. Матеріали, присвячені характеристиці європейського виміру та міжкультурного діалогу, які автор розглядає крізь призму європейської ідентичності, а саме, як спільноту цінностей, історичну спільноту, життєву спільноту, політичну спільноту, спільноту розподіленої відповідальності. На нашу думку, особливе навантаження в розділі несе матеріал параграфу 2.3. щодо європейської стратегії Східного партнерства – спільної програмної ініціативи, спрямованої на поглиблення і зміцнення стосунків із шістьма східними сусідами – Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Грузією, Молдовою й Україною. Від самого початку не всі країни Східного партнерства чітко заявляли про свої європейські прагнення. Зокрема, долучитися до цього проекту пропонували Росії, проте ініціатива була фактично розцінена як європейські «зазіхання» на «традиційні регіони впливу Росії». Цілком природно, що

після 10-річної дії Східного партнерства необхідні зміни формату і підходів, проте незмінним залишається одне із провідних завдань – підтримка демократичних інституцій і прав людини, включаючи освіту для демократичного громадянства для шкільної молоді. У своєму дослідженні О.В. Овчарук проаналізувала досвід кран Східного партнерства із впровадження освіти для демократичного громадянства у всіх цих країнах, опрацювавши нормативно-правову підтримку, зміст курсів з громадянської освіти, матеріали сучасних міжнародних тренінгів тощо. Обґрунтовано висновок, що для всіх розглянутих країн притаманне недостатнє усвідомлення педагогічними працівниками ролі громадянської освіти, яка практично «залишається у школі на вторинних ролях». Тому необхідно інтенсифікувати поширення позитивних педагогічних практик, обмін практиками підготовки і підвищення кваліфікації вчителів з цієї тематики, вивчення нових форм і технологій.

У третьому розділі книги представлено тенденції розбудови змісту освіти для демократичного громадянства в країнах-членах Ради Європи, як ключового напрямку в оновленому законодавстві цих країн; виокремленням загальношкільного підходу до впровадження; інтегруванням тематики до національних навчальних програм; цифровим громадянством; європеїзацією навчальних програм та міжкультурним діалогом тощо. Розділ містить велику кількість нових фактів і цікавих «родзинок», зокрема, щодо Довідкової рамки компетентностей для культури демократії та практичних підходів до її розробки (с. 138-142), цифрового громадянства та портфоліо компетентностей для цифрового громадянства (с. 147-149), вимірів EQ або цифрового інтелекту (с. 153-154), концептуальної моделі освіти з цифрового громадянства (с. 156-160), загальношкільного підходу за програмою «Демократична школа» в якості інструмента демократичного розвитку школи (с. 167-171) тощо. Особлива цінність матеріалів розділу полягає в тому, що вони є практико-спрямованими, базованими на автентичних джере-

лах, значну кількість яких введено в науковий простір України вперше.

Четвертий розділ монографії поєднує досвід реалізації освіти для демократичного громадянства у шкільній освіті в Україні та в інших країнах-членах Ради Європи з метою обґрунтування пропозицій щодо шляхів удосконалення її впровадження в нашій країні.

Особливу вагу мають 12 додатків (с. 337-399), що в компаративних дослідженнях здебільшого є результатом наукового пошуку, аналізу і перекладу на українську мову іншомовних джерел. На нашу думку, самостійну наукову цінність має глосарій основних термінів і понять з питань освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини, укладений на основі ключових нормативних і рекомендаційних документів Ради Європи, Європейської Комісії та України, а також вітчизняних за зарубіжних довідникових праць (Додаток Г), а також характеристика складових Довідкової рамки компетентностей для культури демократії (Додаток К). Загалом маємо висувати про високий рівень інноваційності здійсненого дослідження, всебічне і ґрунтовне розроблення обраної проблематики.

Людмила ПУХОВСЬКА,
професор кафедри філософії і освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Вересень 2021. Постаті

Закінчення. Початок на с. 11

Интерес до педагогіки М. Драгоманов виявив ще під час навчання в університеті. Уже тоді брав активну участь у діяльності недільних шкіл, для яких одним з важливих питань була мова навчання в системі початкової освіти. Свої міркування щодо цього вчений виклав у статті «О педагогическом значении малорусского языка» (1806), де дослідив першочергове значення народного елемента в навчанні, порушив питання про роль народної мови, літератури, історії,

наголошував на тому, що народові не досить однієї грамоти, йому потрібна освіта, інакше він приречений на моральне дитинство.

Особливий критиці, гострій і безкомпромисній, піддавав М. Драгоманов горезвісний Емський акт 1876. З цього приводу він виступив з доповіддю на літературному конгресі у Парижі. Ця доповідь була перекладена українською мовою і вийшла у світ у Львові 1878 під назвою «Література українська, поскрибована урядом російським». Автор трактує заборону

української мови як кричущий, несправедливий факт, як акт ганьби, притаманний лише такому режимові, як самодержавно-російська деспотія.

Михайло Драгоманов є одним з найпотужніших діячів і мислителів в українській науці, педагогіці і культурній традиції XIX ст. Його соціальні, філософські й педагогічні пошуки не лише узагальнювали наявний педагогічний досвід, але й спрямовували його в майбутнє.

Помер Михайло Драгоманов 20 червня 1895 на 54 році життя в Софії, там і поховали його на Центральному кладовищі.

Шановні читачі!

Не забудьте оформити передплату газети
«Освіта і суспільство» на 2022 рік.

Це можна зробити у будь-якому відділенні
Укрпошти, а також на сайті ДП «Преса»
за посиланням

<http://presa.ua/osvita-i-suspil-stvo.html>

Наш індекс 76016.

Освіта
і
суспільство

Всеукраїнська
газета ОіС

Засновник та видавець Громадська організація «Освіта і суспільство». Передплатний індекс 76016.
Свідоцтво: КВ № 23255-13095Р. Адреса: 03148, м. Київ, вул. Петра Курінного, 2-А, тел. (067) 49-111-39.
Головний редактор Лідія Ткаченко.
Відділ реклами: тел./факс (044) 405-98-81. Е-mail: osvitaissuspilstvo@gmail.com.
Друк ФОП Рибаченко О.М., 21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21. Тел.: (0432) 69-67-69
Наклад 1000 екз. Замовлення № 6534. Підписано до друку 30.09.2021. Ціна договірна.
Усі права видавця захищено. Передрук матеріалів можливий за письмового погодження з редакцією. Редакція не рецензує і не повертає рукописів. Редакція залишає за собою право на коректування і внесення змін у надісланий матеріал. За достовірність відповідає автор.